

BEATI AELREDI

ABBATIS RIEVALLIS

DE SPIRITUALI AMICITIA

LIBER.

Opusculi hujus compendium inter opera sancti Augustini reperitur, tomo IV, adjuncta Erasmi censura auctorem, quem ignoravit, affectasse Augustinum videri, inepte existimantis: qui alias sæpe de similibus alienis libris, qui in opera Patrum irrepserunt, judicium facit. Quid enim emolumenti inde sperassent noster Aelredus, aliique viri docti et pii? Lucubrationes alienas sibi tribuere potest quis, ad nomen sibi conciliandum: hæretici quoque aliquando libros erroribus refertos Patribus affixerunt; at a catholicis piis, atque a fictione et mendacis abhorrentibus hoc alienum fuit. Errore itaque eorum, qui Patrum opera ediderunt, accidit, ut aliena illis admiscerentur. Sane hoc Opusculum De amicitia, in manuscriptis passim nomen Aelredi Rievallis abbatis præfert: imo dialogus est, cujus interlocutores sunt ipse Aelredus, et Ivo ex monachis ejus unus. Digestum est autem in tres libros, et quadruplo prolixius est, quam apud Augustinum, apud quem cum sit mutilum, non mirum, si minus gratum appareat. Quos autem carpit Erasmus flosculos sermonis ita quod pro invicem, et similes, non adeo venustant opus, ut non obtinuerit, sicut idem Erasmus fatetur, ut Augustini esse crederetur. Patres sæpe eloquentiam suam spreverunt, et Scripturæ phruses nostræ versionis libenter usurparunt, licet minus elegantes.

PROLOGUS.

Cum adhuc puer essem in scholis, et sociorum meorum me gratia plurimum delectaret, inter mores et vitia, quibus illa ætas periclitari solet, tota se mens mea dedit affectui et devovit amori; ita ut nihil mihi dulcius, nihil jucundius, nihil utilius quam amari et amare videretur. Itaque inter diversos amores et amicitias fluctuans, rapiebatur animus huc atque illuc: et veræ amicitiae legem ignorans, ejus sæpe similitudine fallabatur. Tandem venit mihi in manus liber, quem de amicitia Tullius scripsit, qui statim mihi et sententiarum gravitate utilis, et eloquentiæ suavitate dulcis apparebat. Et licet nec ad illud amicitiae genus me viderem idoneum, gratulabar tamen quamdam me amicitiae formulam reperisse, ad quam amorum meorum et affectionum valerem revocare discursus. Cum vero placuit bono domino meo corrigere devium, elisum erigere, salubri contactu mundare leprosum; relicta spe sæculi, ingressus sum monasterium; et statim legendis sacris litteris operam dedi, cum prius nec ad ipsam earum superficiem oculus lippiens et carnalibus tenebris assuetus sufficeret. Igitur cum sacra Scriptura dulcesceret, et parum illud scientiæ quod mihi mundus tradiderat, earum comparatione vilesceret; occurrebant animo, quæ de amici-

tia in præfato libello legeram: et jam mirabar, quod non mihi more solito sapiebant. Jam tunc enim nihil, quod non dulcissimi Jesu fuisset melle mellitum, nihil quod non sanctarum Scripturarum fuisset sale conditum, meum sibi ex toto rapiebat affectum. Et iterum atque iterum ea ipsa revolvens quærebam, si forte possent Scripturarum auctoritate fulciri. Cum autem in sanctorum litteris de amicitia plura legissem, volens spiritualiter amare, nec valens, institui de spirituali amicitia scribere, et regulas mihi castæ sanctæque dilectionis præscribere. Opusculum igitur in tribus distinximus libellis: in primo, quid sit amicitia, et quis ejus fuerit ortus vel causa commendantes; in secundo, ejus fructum excellentiamque proponentes; in tertio, quomodo et inter quos possit usque in finem interrupta servari, prout potuimus, enodantes. In hujus igitur lectione si quis profecerit, Deo gratias agat, et pro peccatis meis apud Christi misericordiam intercedat. Si quis autem superfluum aut inutile putat esse, quod scripsimus, parcat infelicitati meæ, quæ fluxum cogitationum mearum hujus meditationis me compulsi occupatione restringere

LIBER PRIMUS.

De ortu amicitia

AELREDUS. Ecce ego et tu, et spero quod tertius A inter nos Christus sit. Non est modo, qui obstrepat; non est, qui intercيدات amica colloquia, gratæque huic solitudini nullius vox vel tumultus irrepit. Age nunc, charissime, aperi pectus tuum, et amicis auribus quidquid placet instilla, nec ingrâte accipiamus locum, tempus et otium. Nam paulo ante in turba fratrum me residente, cum omnes undique circumstrepent, et alius quæreret, alius disputaret; et iste de Scripturis, ille de moribus, alter de vitiis, de virtutibus alter quæstiones ingerent, tu solus tacebas: et nunc caput erigens, parabas aliquid proferre in medium: sed quasi vox in ipsis interciperetur faucibus, iterum demisso capite tacebas: nunc parvo intervallo secedens a nobis, et iterum rediens tristem vultum præferbas, quibus omnibus mihi duntaxat dabatur intelligi, te ad proferendum tuæ mentis conceptum, et horrere multitudinem, et optare secretum. Ivo. Profecto ita est, et gratulor plurimum, intelligens quod cura tibi est de puero tuo; cujus tibi mentem, mentisque propositum non alius quam spiritus charitatis aperuit. Et utinam hoc mihi tua concedat dignatio, ut quotiescunque filios tuos (25), qui hic sunt, visitaveris, vel semel mihi liceat, cæteris remotis tui habere copiam, et æstus pectoris mei sine perturbatione proferre!

AELREDUS. Faciam quidem, et libens. Delector enim plurimum, quod te pronum ad hæc vana et otiosa non video; sed semper aliquid utile et profectui tuo necessarium proloqui. Loquere ergo secure, et cum amico omnes curas tuas cogitationesque commisce; ut vel discas aliquid vel doceas, des et accipias, profundas et haurias. Ivo. Ego quidem paratus sum, non docere, non dare, sed accipere; haurire non profundere: sicut mihi zetas præscribit, imperitia cogit, hortatur professio. Sed ne in his tempus ad alia necessarium insipienter insumam, volo, me aliquid de spirituali amicitia doceas, videlicet quid sit, quid pariet utilitatis, quod ejus principium, quis finis; utrum inter omnes esse possit, et si non inter omnes, inter quos: quomodo etiam possit inderupta servari, et sine aliqua disensionis molestia sancto fine concludi.

AELREDUS. Miror, cur a me hæc æstimas esse quærenda, cum satis superque ab antiquissimis, excellentissimisque doctoribus de his omnibus constet esse tractatum: maxime cum pueritiam tuam in hujusmodi studiis triveris, et Tullii Ciceronis librum

De amicitia legeris; ubi copiosissime de omnibus quæ ad eam spectare videntur jucundo stylo disse-ruit, et quasdam, ut ita dicam, leges in ea ac præcepta descripsit, Ivo. Non usquequæque ipse mihi ignotus est liber, utpote qui in eo aliquando plurimum delectabar; sed ex quo mihi de sanctarum Scripturarum favis aliquid cæpit emanare dulcedinis, et mellifluum Christi nomen sibi meum vindicavit affectum, quidquid sine cælestium litterarum sale, ac dulcissimi illius nominis condimento, quamvis subtiliter et eloquenter disputatum legero, vel audiero, nec sapidum mihi potest esse, nec lucidum. Eapropter vel ea ipsa quæ dicta sunt, si tamen sunt consona rationi, vel certe alia, quæ disputationis istius poscit utilitas velim mihi Scripturarum auctoritate probari: et quemadmodum ea ipsa, quam inter nos oportet esse, amicitia, et in Christo inchoetur, et secundum Christum servetur, et ad Christum finis ejus et utilitas referatur, plenius edoceri. Constat enim Tullium veræ amicitia ignorasse virtutem, cum ejus principium finemque, Christum videlicet, penitus ignoraverit.

AELREDUS. Victus sum, fateor, ut quasi me ipsum nesciens, nec vires proprias metiens, de his non quidem te doceam, sed tecum potius conferam; cum tu ipse viam utrisque aperueris, lumenque illud splendidissimum, in ipsa inquisitionis nostræ janua accenderis, quod nos non sinat errare per devia; sed certo tramite ad certum finem propositæ quæstionis perducat. Quid enim sublimius de amicitia dici potest, quid verius, quid utilius, quam quod in Christo inchoari, et secundum Christum produci, et a Christo perfici debeat, probatur? Age nunc, et quid primum de amicitia videatur esse quærendum, edicito. Ivo. Primum quid sit amicitia, arbitror disserendum; ne videamur in inani plingere, si nesciamus quid sit illud, de quo debeat disputationis nostræ series, tenorque procedere.

AELREDUS. Nonne satis tibi est hinc, quod ait Tullius. Amicitia est rerum humanarum et divinarum, cum benevolentia et charitate consensio? Ivo. Si tibi sufficit ista definitio, mihi judico satisfactum.

AELREDUS. Ergo quibuscumque fuerit de rebus humanis atque divinis sententia eadem, eademque voluntas cum benevolentia et charitate, ad amicitia perfectionem eos pervenisse fatebimur. Ivo. Quidni? Verumtamen charitatis vel benevolentia nomine, quid ethnicus ille significare voluerit, non video.

(25) Videtur Ivo fuisse monachus non Rievallis, sed alterius monasterii Rievalli sublimi.

AELREDUS. Forte nomine charitatis mentis affectum, benevolentiae vero operis expressit effectum. Nam ipsa in rebus humanis atque divinis, mentibus utriusque chara, id est suavis et pretiosa debet esse consensio: benevola etiam et jucunda, in rebus exterioribus, operum exhibitio. Ivo. Fateor, placet mihi satis ista definitio, nisi et ethnicis et Judaeis, iniquis insuper Christianis eam convenire putarem. Quod autem vera amicitia inter eos, qui sine Christo sunt, esse non possit, mihi fateor esse persuasum.

AELREDUS. Satis nobis in consequentibus elucescet, utrum definitio minus aliquid habeat, vel superabundet in aliquo; ut vel reprobetur a nobis, vel quasi sufficiens, et extra nihil recipiens admitatur. Ex ipsa tamen definitione, quamvis forte tibi minus videatur esse perfecta, intelligere utcumque poteris, quid sit amicitia. Ivo. Non sim tibi oneri, rogo te, si non ista sufficiant, nisi ipsius vocabuli rationem mihi enucleaveris.

AELREDUS. Geram tibi morem, si tamen parcas inscientiae meae, ut me non cogas docere, quod nescio. Ab amore, ut mihi videtur, amicus dicitur, ab amico amicitia. Est autem amor quidam animae rationalis affectus per quem ipsa aliquid cum desiderio quaerit et appetit ad fruendum; per quem et fruitur eo cum quadam interiori suavitate, amplectitur et conservat adeptum. Cujus affectus et motus in Speculo nostro, quod satis cognitum habes, quam lucide potuimus ac diligenter, expressimus. Porro amicus quasi amoris, vel, ut quibusdam placuit, ipsius animi custos dicitur; quoniam amicum meum amoris mutui, vel ipsius animi mei oportet esse custodem, ut omnia ejus secreta fidei silentio servet; quidquid in eo vitiosum viderit, pro viribus curet et toleret; cui et gaudenti congaudeat, et dolenti condoleat, et omnia sua esse sentiat, quae amici sunt. Amicitia igitur ipsa virtus est, qua talis dilectionis ac dulcedinis sedere ipsi animi copulantur, et efficiuntur unum de pluribus. Unde ipsam amicitiam non inter fortuita et caduca, sed inter ipsas virtutes, quae aeternae sunt, etiam mundi hujus philosophi collocarunt, quibus Salomon in Proverbiis consentire videtur: *Omni, inquam, tempore diligit, qui amicus est* (Prov. xvii), manifeste declarans amicitiam aeternam esse, si vera est; si autem esse desierit, nec veram fuisse, cum videretur existere. Ivo. Quid est igitur, quod inter amicissimos graves ortas inimicitias legimus?

AELREDUS. De his suo loco uberius, si Deus voluerit, disputabimus; hoc volo interim credas, nunquam fuisse amicum, qui ledere potuit eum, quem in amicitia semel recepit; sed nec eum verae amicitiae gustasse delicias, qui vel laesus desiit diligere, quem semel amavit. Omni enim tempore diligit, qui amicus est; etsi arguatur, etsi ledatur, etsi tradatur flammis, etsi cruci affligatur, omni tempore diligit qui amicus est; et, ut ait noster

Hieronymus, « Amicitia quae desinere potest, nunquam vera fuit. » Ivo. Cum tanta sit in amicitia vera perfectio, non est mirum quod tam rari fuerint hi, quos veros amicos antiquitas commendavit. Vix enim, ut ait Tullius, tria vel quatuor amicorum paria, in tot retro saeculis fama concelebrat. Quod si nostris, id est Christianis temporibus, tanta est raritas amicorum, frustra, ut mihi videtur, in hujus virtutis inquisitione desudo, quam me adepturum, ejus mirabili sublimitate territus, jam pene despero.

AELREDUS. Magnarum rerum, ut ait quidam, ipse conatus magnus est. Unde virtuosae mentis est, sublimia semper et ardua meditari; ut vel adipiscatur optata, vel lucidius intelligat, et cognoscat optanda, cum non parum credendus sit profecisse, qui virtutis cognitione didicit, quam longe sit a virtute. Quamvis de nullius virtutis acquisitione desperandum sit Christiano, cui quotidie ex Evangelio vox divina resultat: *Petite et accipietis, etc.* (Matth. vii.) Nec mirum si inter ethnicos verae virtutis rari fuerunt sectatores, qui virtutum largitorem Dominum nesciebant, de quo scriptum est: *Dominus virtutum ipse est Rex gloriae* (Psal. xxiii). In cujus profecto fide, non dico tria vel quatuor, sed mille tibi proferam paria amicorum; qui quod illi de Pilate et Oreste pro magno miraculo dicunt vel fingunt, parati erant pro invicem mori. Nonne, secundum Tullianam definitionem, verae amicitiae virtute pollebant, de quibus scriptum est. *Multitudinis credentium erat cor unum et anima una: nec quisquam aliquid suum esse dicebat, sed erant illi omnia communia?* (Act. v.) Quomodo non inter eos rerum divinarum et humanarum, cum charitate et benevolentia fuit summa consensio, quibus cor erat unum et anima una? Quot martyres pro fratribus animas posuerunt! quot non pepercerunt expensis, non laboribus, non ipsius corporis cruciatibus! Credo te multoties, non sine lacrymis, legisse puellam illam Antiochenam, pulcherrima cujusdam militis fraude ereptam lupanaribus, ipsum postmodum socium habuisse martyrii, quem custodem pudicitiae invenerat in lupanari. Multa tibi hujus rei proferrem exempla, nisi et prolixitas prohiberet, et silentium nobis ipsa copia indixisset. Annuntiavit enim Christus Jesus, et locutus est, et multiplicati sunt super numerum. *Majorem, inquit, hac dilectionem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis* (Joan. xv). Ivo. Ergone inter amicitiam et charitatem nihil distare arbitrabimur?

AELREDUS. Inno plurimum; multo enim plures gremio charitatis, quam amicitiae amplexibus recipiendos, divina sanxit auctoritas. Non enim amicos solum, sed et inimicos sinu dilectionis excipere, charitatis lege compellimur. Amicos autem illos solos dicimus, quibus cor nostrum, et quidquid in illo est, committere non formidamus; illis vicissim nobis, eadem fidei lege et securitate con-

strictis. Ivo. Quam multi seculariter viventes, et sibi in quibuslibet vitiis consentientes simili sibi fœdere copulantur, et præ cunctis mundi deliciis gratum, et dulce etiam talis amicitiae vinculum experiuntur! Non sit tibi molestum inter tot amicitias, illam quam spiritualem ad differentiam aliarum credimus nominandam, quæ illis quodammodo involvitur et obscuratur, et illam quærentibus et desiderantibus occurrunt et obstrepunt, ab earum, ut ita dixerim, communiione secernere; ac proinde optabiliorem faciens, ad ejus nos acquisitionem vehementius excites et accendas.

AELREDUS. Falso sibi præclarum amicitiae nomen assumunt, inter quos est convenientia vitiorum; quoniam qui non amat, amicus non est, non amat autem hominem, qui amat iniquitatem. Qui enim diligit iniquitatem non amat, sed odit animam suam (*Psal. x*); qui vero suam non diligit animam, utique alterius amare non poterit. Unde colligitur eos amicitiae falso nomine gloriari, fallique ejus similitudine, non veritate fulciri. Verumtamen cum in hac tali amicitia, quam vel libido commaculat, vel avaritia fœdat, vel incestat luxuria, tanta ac talis experiatur dulcedo: libet conicere, quantum habeat suavitatis illa, quæ quanto honestior est, tanto est securior; quanto castior, tanto jucundior; quanto liberior, tanto felicior. Patiamur tamen ut, propter quamdam, quæ in affectibus sentitur, similitudinem, etiam illæ amicitiae quæ veræ non sint, amicitiae nuncupentur, dum tamen ab illa quæ spiritualis est, et ideo vera, certis judiciis distinguantur. Dicatur itaque amicitia alia carnalis, alia mundialis, alia spiritualis. Et carnalem quidem creat vitiorum consensus; mundialem spes quæstus accendit; spiritalem inter bonos vitæ, morum studiorumque similitudo conglutinat. Verum amicitiae carnalis exordium ab affectione procedit, quæ instar meretricis divaricat pedes suos omni transeunti, sequens aures et oculos suos per varia fornicantes; per quorum aditus usque ad ipsam mentem pulchrorum corporum, vel rerum voluptuosarum inferuntur imagines: quibus ad libitum frui, putat esse beatum; sed sine socio frui, minus æstimat esse jucundum. Tunc motu, nutu, verbis, obsequiis, animus ab animo captivatur, et accenditur unus ab altero, et conflantur in unum: ut inuito fœdere miserabili, quidquid sceleris, quidquid sacrilegii est, alter agat et patiarur pro altero; nihilque hac amicitia dulcius arbitrantur, nihil judicant justius: idem velle, et idem nolle, sibi existimantes amicitiae legibus imperari. Hæc itaque amicitia nec deliberatione suscipitur, nec judicio probatur, nec regitur ratione; sed secundum impetum affectionis per diversa raptatur; non modum servans, non honesta procurans, non commoda incommodave prospiciens; sed ad omnia inconsiderate, indiscrete, leviter, immoderateque progrediens. Idcirco vel quasi quibusdam furiis agitata, a

A semetipsa consumitur, vel eadem levitate resolvitur, qua contrahitur. At amicitia mundialis, quæ rerum vel bonorum temporalium cupidine parturitur, semper est plena fraudis atque fallacie; nihil in ea certum, nihil constans, nihil securum; quippe quæ semper cum fortuna mutatur, et sequitur marsupium. Unde scriptum est: *Est amicus secundum tempus, et non permanebit in die tribulationis (Eccl. vi)*. Tolle spem quæstus, et statim desinet esse amicus. Quam amicitiam quidam versus ita eleganter derisit:

*Non est personæ sed prosperitatis amicus,
Quem fortuna tenet dulcis, acerba fugat.*

Attamen hujus amicitiae vitiosæ principium quoddam plerumque ad quamdam veræ amicitiae provehit portionem: eos scilicet, qui primum spe lueri communis fœdus ineuntes, dum sibi in iniquo mammona fidem servant, in rebus duntaxat humanis, ad maximum perveniunt gratumque consensum. Attamen vera amicitia nullo modo dicenda est, quæ commodi temporalis causa suscipitur et servatur. Amicitia enim spiritualis, quam veram dicimus, non utilitatis cujusque mundialis intuitu, non qualibet extra nascente causa, sed ex propriæ naturæ dignitate, et humani pectoris sensu desideratur, ita ut fructus ejus præmiumque, non sit aliud quam ipsa. Unde Dominus in Evangelio: *Posui vos, inquit, ut eatis, et fructum afferatis (Joan. xv)*, id est ut invicem diligatis. In ipsa namque vera amicitia itur proficiendo, et fructus capitur perfectionis illius dulcedinem ætentiendo. Amicitia itaque spiritualis, inter bonos, vitæ, morum, studiorumque similitudine parturitur, quæ est in rebus humanis atque divinis, cum benevolentia et charitate consensus. Quæ quidem definitio, ad amicitiam exprimendam, satis mihi videtur esse sufficiens; si tamen more nostro charitas nuncupetur, ut amicitia omne vitium excludatur, benevolentia autem ipse sensus amandi, qui cum quadam dulcedine movetur interius, exprimitur. Ubi talis est amicitia, ibi profecto est idem velle et idem nolle, tanto utique dulcius, quanto sincerius; tanto suavius, quanto sacratius; ubi sic amantes nihil possunt velle quod dedecet, nihil quod expedit, nolle. Hanc nempe amicitiam prudentia dirigit, justitia regit, fortitudo custodit, temperantia moderatur; de quibus suo loco disputabimus. Nunc autem si de eo, quod primum quærendum putasti, videlicet quid sit amicitia satis dictum existimas, edicito. Ivo. Sufficiunt plane ea, quæ dicta sunt, nec aliquid mihi suggeritur, quod ultra queram. Sed antequam ad alia transeamus, scire desidero, unde primum amicitia inter mortales orta est, natura an casu, an necessitate aliqua, vel certe præcepto, aut lege humano generi imposita in usum venerit, usus vero eam commendabilem fecerit.

AELREDUS. Amicitiae, ut mihi videtur, primum ipsa natura humanis mentibus impressit affectum, deinde experientia auxit, postremo legis auctoritas ordinavit. Deus enim summe potens et summe bonus, sibi ipsi sufficiens bonum est; quoniam bo-

num suum, gaudium suum, gloria sua, beatitudo sua ipse est; nec est aliquid extra ipsum quo egeat, non homo, non angelus, non cœlum, non terra, nec aliquid, quod in ipsis est. Cui omnis creatura proclamât: *Deus meus es, quoniam bonorum meorum non eges* (Psal. xv). Nec tantum sibi sufficit ipse, sed et omnium rerum sufficientia ipse est, dans aliis esse, aliis et sentire, aliis insuper et sapere, ipse omnium existentium causa, omnium sentientium vita, omnium intelligentium sapientia. Ipse itaque summa natura omnes naturas instituit, omnia suis locis ordinavit, omnia suis temporibus discrete distribuit. Voluit autem, nam et ita ratio ejus æterna præscripsit, ut omnes creaturas suas pax componeret, et uniret societas; et ita omnia ab ipso, qui summe et pure unus est, quoddam unitatis vestigium sortirentur. Hinc est, quod nullum genus rerum solitarium reliquit, sed ex multis quadam societate connexuit. Nam ut ab insensibilibus ordiamur, quæ humus, vel quod flumen unum unius generis gignit lapidem: aut quæ silva unam unius generis arborem profert? Ita inter ipsa insensibilia quasi amor quidam societatis elucet, cum nihil eorum solum sit, sed cum quadam sui generis societate et creetur, et persistat. Verum inter ipsa sensibilia quanta amicitiae species et societatis ambrisque fulgeat imago, quis facile dixerit? Certe cum in cæteris omnibus irrationabilia deprehendantur, in hac tamen parte ita humanum animum imitantur, ut pene ratione agi æstimentur. Ita se sequuntur, ita colludunt sibi, ita motibus simul et vocibus suum exprimunt et produnt affectum, tam avidè et jucunde mutua societate fruuntur, ut nihil magis quam ea, quæ amicitiae sunt, curare videantur. Sic etiam in angelis divina sapientia providit, ut non unus videlicet crearetur; sed plures; inter quos grata societas, et amor suavissimus eandem voluntatem, eundem crearet affectum; ne cum alter superior, inferior alter videretur, locus pateret invidiæ, si non obstitisset charitas amicitiae, et ita solitudinem excluderet multitudo, jucunditatem auget in pluribus charitatis communitio. Postremo cum hominem condidisset, ut bonum societatis altius commendaret: *Non est bonum, inquit, homini esse solum, faciamus ei adjutorium simile sibi* (Gen. 11). Nec certe de simili, vel saltem de eadem materia, hoc adjutorium divina virtus formavit, sed ad expressius charitatis et amicitiae incentivum, de ipsius substantia masculi feminam procreavit. Pulchre autem de latere primi hominis secundus assumitur, ut natura doceret omnes æquales, quasi collaterales, nec esset in rebus humanis superior vel inferior, quod est amicitiae proprium. Ita natura mentibus humanis, ab ipso exordio amicitiae et charitatis impressit affectum, quem interior mox sensus amandi, quoddam gustu suavitatis adauxit. At post lapsum primi hominis, cum refrigescente charitate cupiditas subintrasset, fecissetque bono communi privata præponi, amicitiae charitatisque splendorem avaritia

invidiaque corrumpit; contentiones, æmulationes, odia, suspiciones corruptis hominum moribus invadens. Tunc boni quique inter charitatem et amicitiam distinxerunt; animadvertentes quod etiam inimicis atque perversis sit impendenda dilectio; cum in honos et pessimos esse non possit voluntatum vel consiliorum ulla communitio. Amicitia itaque, quæ sicut charitas inter omnes primum et ab omnibus servabatur, inter paucos bonos naturali lege resedit, qui videntes a multis sacra fidei et societatis jura violari, arctiori se dilectionis et amicitiae fœdere constrinxerunt; inter mala, quæ videbant et sentiebant, in mutuae charitatis gratia quiescentes. Verum his, in quibus omnem virtutis sensum obliteravit impietas, ratio, quæ in eis extingui non potuit, ipsum amicitiae et societatis affectum reliquit; adeo ut sine sociis nec avaro divitiarum, nec ambitioso gloria, nec voluptas placere posset luxurioso. Compacta sunt itaque etiam inter pessimos quadam societatis fœdera detestanda; quæ amicitiae pulcherrimo nomine palliata, lege et præceptis a vera amicitia fuerant distinguenda; ne cum ista appeteretur, in illa propter quamdam ejus similitudinem incaute incideretur. Sic amicitiam, quam natura instituit, quam roboravit usus, legis auctoritas ordinavit. Manifestum proinde est amicitiam naturalem esse, sicut virtutem, sicut sapientiam, et cætera, quæ propter se, quasi bona naturalia, et appetenda sunt et servanda: quibus omnis, qui ea habet, bene utitur, quibus nullus prorsus abutitur. Ivo. Nonne, quæso te, sapientia multi abutuntur; qui ex ea hominibus placere cupiunt, vel in seipsis pro collata sibi sapientia superbiunt; vel certe hi, qui eam venalem habent, et quæstum existimant pietatem?

AELREDUS. Hinc tibi satisfaciet noster Augustinus, cujus verba sunt hæc: « Qui sibi placet, stulto homini placet, quia profecto stultus est, qui sibi placet. » Qui vero stultus est, sapiens non est. Et qui sapiens non est, non habendo utique sapientiam, sapiens non est. Quomodo igitur sapientia male utitur, qui sapientiam non habet? Sic et superba castitas virtus non est; quia superbia ipsa, quæ vitium est, eam quæ virtus putabatur, sibi conformem facit; ideo jam non virtus, sed vitium est. Ivo. Sed pace tua dico, non congruum mihi videtur, quod amicitiae sapientiam adjunxisti, cum inter illas nulla sit comparatio.

AELREDUS. Sæpe minora majoribus, bona melioribus, inferiora fortioribus, etsi non coæquantur, conjunguntur tamen, maxime in virtutibus; quæ licet a se graduum diversitate discrepent, quadam sibi tamen similitudine vicinantur. Vicina enim est virginitati viduitas, viduitati conjugalis castitas; quamvis inter has virtutes magna sit differentia, in eo tamen, quod virtutes sunt, nonnulla est convenientia. Neque enim ideo pudicitia conjugalis virtus non est, quia præcellit continentia vidualis; quibus licet sancta præferatur virginitas, carum tamen

gratiam non obliterat. Quamvis si ea, quæ de amicitia dicta sunt, diligenter advertas, invenies eam sapientiæ sic vicinam vel infertam, ut pene dixerim, amicitiam nihil aliud esse, quam sapientiam. Ivo. Obstupesco, fateor, nec facile id mihi persuaderi posse, existimo.

ÆLREDUS. Exciditne tibi dixisse Scripturam: *Omni tempore diligit, qui amicus est?* (Prov. xvii.) Ait etiam, sicut meministi, noster Hieronymus: « Amicitia quæ desinere potest, nunquam vera fuit. » Amicitiam etiam nec subsistere quidem sine charitate, satis superque monstratum est. Cum igitur in amicitia et æternitas vigeat, et veritas luceat, et charitas dulcescat, utrum nomen sapientiæ tibi his debeas abrogare, tu videris. Ivo. O qui dicamne de amicitia quod amicus Jesu

A Joannes de charitate commemorat: Deus amicitia est?

ÆLREDUS. Inusitatum quidem hoc, nec ex Scripturis habet auctoritatem: quod tamen sequitur de charitate, amicitia profecto dare non dubito, quoniam: *Qui manet in amicitia, in Deo manet, et Deus in eo* (I Joan. iv). Quod, cum de ipsius fructu vel utilitate cœperimus disputare, manifestius pervidebimus. Nunc, si quid sit amicitia, pro simplicitate ingenioli nostri satis diximus, cætera, quæ enucleanda proposuisti, alio tempore reservemus. Ivo. Licet aviditati meæ nimis ista sit molesta dilatio, ad hoc tamen non solum tempus cœnæ, cui desesse non permittitur; sed etiam multorum, quibus debitor tu es, exspectatio satis onerosa compellit.

LIBER SECUNDUS.

De fructu amicitia et excellentia ejus.

ÆLREDUS. Jam nunc, frater, accede: quidnam causa fuerit, quod paulo ante, cum carnalibus illis carnalia compararem, solus sedebas, modicum semotus a nobis; et nunc oculos huc illucque vertebas, nunc frontem confricabas manu, nunc capillos digitis contrectabas, nunc iram ipsa facie præferens, aliquid tibi præter votum accessisse, crebra vultus mutatione querebaris, edicito. GALTERUS. Profecto ita est. Quis enim patienter sustineat tota die, nescio quos exsecutores Pharaonis tui habere copiam; nos autem, quibus specialiter debitor es, nec rarum tecum habere posse colloquium?

ÆLREDUS. Et illis quoque gerendus est mos, quorum vel optamus beneficia, vel maleficia formidamus. Quibus vel nunc tandem exclusis, tanto mihi gratior est solitudo, quanto molestior inquietudo præcessit. Nam optimum cibi condimentum fames est; nec mel aliave species vinum sic sapidum reddit ut sitis vehemens aquam. Quocirca erit tibi forte hæc nostra collatio quasi cibus vel potus quidam spiritualis, eo jucundior, quo æstus præcessit ardentior. Age jam, et quod anxio pectore paulo ante parabas evolvere, in medium proferre non differas. GALTERUS. Faciam quidem, nam si velim de hora causari, quam isti nobis reliquere brevissimam, videbor mihi eam facere brevioram. Dic nunc, rogo te, utrum elapsum animo sit, an adhuc memoria teneas; quid inter te quondam, et tuum Ivonem de amicitia spirituali convenerit; quas tibi ipse proposuerit quæstiones: quantum in earum enucleatione processeris, quid de his quoque stylo tradideris.

ÆLREDUS. Equidem charissimi mei recordatio, imo continuus amplexus et affectus, ita mihi semper recens est, ut, licet humanis exemptus conditioni satis dederit, in meo tamen animo nunquam

B videatur obuisse. Ibi enim semper mecum est, ibi mihi religiosus ejus vultus elucet, ibi mihi dulces ejus arrident oculi, ibi ejus jucunda mihi verba sic sapiunt, ut vel ego videar cum eo ad meliora transisse; vel ipse mecum adhuc in inferioribus conversari. Scis autem, quia plures præterierunt anni, ex quo schedula ipsa, cui de spirituali amicitia ejus interrogationes, measque responsiones impresseram, nobis elapsa est. GALTERUS. Non me latent ista; sed, ut verum fatear, hinc tota aviditas et impatientia tota descendit; quod schedulam ipsam ante hoc triduum repertam, et tibi traditam, a quibusdam accepi. Ostende eam, quæso, puero tuo: non enim requiescit spiritus meus, donec conspexeris omnibus, et quid illi disputationi desit, advertens; ea quæ mihi vel mens propria, vel inspiratio occulta suggererit esse quærenda, ad tuæ paternitatis examen proferam, aut reprobanda, aut admittenda, aut exponenda.

ÆLREDUS. Geram tibi morem; sed solus volo legas quod scriptum est, nec efferatur in publicum: ne forte aliqua resecanda, addenda nonnulla, plurima vero corrigenda æstimaverim. GALTERUS. Ecce adsum, habens aures ad tua verba suspensas; tanto certe avidius, quanto id quod de amicitia legi, dulcius sapuit. Quoniam igitur, quid sit amicitia, legi magnifice disputatum; quid cultoribus suis pariat utilitatis, velim mihi insinues. Cum enim res tanta sit, ut certis rationibus visus es comprobasse; tunc primum vehementius appetitur, cum finis ejus fructusque cognoscitur.

ÆLREDUS. Non id pro tantæ rei dignitate a me explicari posse præsumo; cum in rebus humanis nihil sanctius appetatur, nihil quærat utilius, nihil difficilius inveniatur, nihil experiat dulcius, nihil fructuosius teneatur. Habet enim fructum

vita⁹ praesentis et futurae; ipsa enim omnes virtutes sua ostendit suavitate, vitia sua virtute confodit: adversa temperat, componit prospera: ita ut sine amico inter mortales nihil, fere possit esse jucundum: et homo bestiae comparetur, non habens qui secum collaetetur in rebus secundis, in tristibus contristetur; cui evaporet, si quid molestum mens conceperit; qui communicat, si quid praeter solitum sublime vel luminosum accesserit. *Vae soli, quia, cum ceciderit, non habet sublevantem se!* (Eccl. iv.) Solus omnino est, qui sine amico est. At quae felicitas, quae securitas, quae jucunditas est, habere cum quo aequae audeas loqui, ut tibi; cui confiteri non timeas, si quid deliqueris; cui non erubescas revelare, in spiritualibus si quid profeceris; cui cordis tui omnia secreta committas, et commendes consilia? Quid igitur jucundius, quam ita unire animum alterius, et unum efficere de duobus, ut nulla jactantia timeatur, nulla formidetur suspicio, nec correptus alter ab altero doleat, nec laudantem alter alterum adulationis notet vel arguat? *Amicus*, ait Sapiens, *medicamentum est vitae* (Eccl. vi). Praeclare quidem id. Non enim validior vel efficacior est vulneribus nostris in omnibus temporalibus medicina, quam habere qui omni incommodo occurrat compatiens, omni commodo occurrat congratulans; ut, jactis suis humeris, onera sua invicem tolerent, nisi quod unusquisque propriam levius quam amici portet injuriam. Amicitia ergo secundas res facit splendidiore, adversas partiens communicansque reddit leviores. Optimum ergo vitae medicamentum amicus. Nam et philosophis etiam placuit. Non aqua, non sole, non igne pluribus locis utimur, quam amico. In omni actu, in omni studio, in certis, in dubiis, in quolibet eventu, in fortuna quolibet, in secreto, in publico, in omni consultatione, domi forisque ubique amicitia grata, amicus necessarius, utilis gratia reperitur. Quocirca amici, ait Tullius, et absentes adsunt sibi, et egentes abundant, et imbecilles valent: et quod difficilius est dictu, mortui vivunt. Igitur amicitia est divitibus pro gloria, exulibus pro patria, pauperibus pro censu, aegrotis pro medicina, mortuis pro vita, sanis pro gratia, imbecillibus pro virtute, robustis pro praemio. Tantus enim amicos honor, memoria, laus, desideriumque prosequitur, ut et eorum vita laudabilis, et mors pretiosa judicetur: et quod his omnibus excelcius, quidam gradus est amicitia vicinas perfectioni, quae in Dei dilectione et cognitione consistit; ut homo ex amico hominis Dei efficiatur amicus, secundum illud Salvatoris in Evangelio: *Jam non dicam vos servos, sed amicos meos* (Joan. xv). GALTERUS. Ita, fateor, tua me movit oratio, ita in amicitiae desiderium totum animi mei succendit appetitum, ut nec vivere me crediderim, quando hujus tanti homi, tam multiplici fructu caruero. Sed hoc quod ultimum posuisti, quod me totum rapuit, et pene abrupit a terrenis, plenius mihi

A enodari desidero; quod scilicet amicitia optimus ad perfectionem gradus existit. Et opportune satis hic nunc noster Gratianus intravit, quem ipsius amicitiae alumnum jure dixerim: cujus totum studium est amari et amare; ne forte amicitiae nimium avidus, ejusque similitudine deceptus, falsam pro vera, fictam pro solida, pro spiritali carnalem recipiat. GRATIANUS. Ago gratias humanitati tuae, frater, quod non vocato, sed se impudentius ingerenti, nunc tandem ad spiritale convivium concedis accessum. Nam si me serio, non ludo alumnum amicitiae appellandum putasti, debueram in sermonis principio accersiri, nec aviditatem meam posita verecundia prodidisset. At tu, Pater, perge quo coeperas, et causa mei aliquid mensis appone; ut, si non satiari ut iste (qui nescio quot ferculis devoratis, nunc me quasi ad reliquias suas fastidiosus ascivit), saltem modicum valeam refocillari.

B AELREDUS. Non verearis, filii, quoniam tanta restant adhuc de amicitiae bono dicenda, quae si quilibet sapiens prosequeretur, nos nihil dixisse putares. Verum quomodo ad Dei dilectionem et cognitionem, gradus quidam sit amicitia, paucis adverte. In amicitia quippe nihil inhonestum est, nihil fictum, nihil simulatum, et quidquid est, id sanctum et voluntarium, et verum est. Et hoc ipsum quoque charitatis proprium est. In hoc vero amicitia speciali prerogativa praevalcat, quod inter eos, qui sibi amicitiae glutino copulantur, omnia jucunda, omnia secunda, omnia dulcia, omnia suavia sequuntur. Ex charitatis igitur perfectione plerisque diligimus, qui nobis oneri sunt et dolori; quibus licet honeste, non fecte, non simulate, sed vere voluntarieque consulimus, ad secreta tamen eos amicitiae nostrae non admittimus. Quocirca in amicitia conjunguntur honestas et suavitas, veritas et jucunditas, dulcedo et voluntas, affectus et actus. Quae omnia a Christo inchoantur, per Christum promoventur, in Christo perficiuntur. Non igitur videtur nimium gravis vel innaturalis ascensus, de Christo amorem inspirante, quo amicum diligimus, ad Christum, semetipsum amicum nobis praebentem, quem diligamus; ut suavitas suavitati, dulcedo dulcedini, affectus succedat affectui. Itaque amicus, in spiritu Christi adherens amico, efficitur cum eo cor unum et anima una, et sic per amoris gradus ad Christi conscendens amicitiam, unus cum eo spiritus efficitur in oculo uno. Ad quod osculum animae quaedam sancta suspirans, *Osculetur me*, inquit, *oculo oris sui* (Cant. i). Consideremus istius osculi carnalis proprietatem, ut de carnalibus ad spiritalia, de humanis ad divina transeamus. Duobus alimentis vita hominis sustentatur, cibo et aere. Et sine cibo quidem aliquandiu potest subsistere, at sine aere ne una quidem hora. Itaque ut vivamus, ore haurimus aërem, et remittimus. Et ipsum quidem quod emittitur vel recipitur, spiritus nomen obtinuit. Quocirca in osculo duo sibi spiritus obviant, et miscentur

sibi, et uniantur : ex quibus quædam mentis suavitatis nascens, osculantium monet et perstringit affectum. Est igitur osculum corporale, osculum spirituale, osculum intellectuale. Osculum corporale impressione fit labiorum; osculum spirituale conjunctione animorum; osculum intellectuale per Dei spiritum, infusione gratiarum. Osculum proinde corporale non nisi certis et honestis causis aut offerendum est, aut recipiendum : verbi gratia in signum reconciliationis, quando sunt amici, qui prius fuerant inimici adinvicem. In signum pacis, sicut communicaturi in Ecclesia, interiorem pacem exteriori osculo demonstrant. In signum dilectionis, sicut inter sponsum et sponsam fieri permittitur; vel sicut ab amicis, post diuturnam absentiam, et porrigitur et suscipitur. In signum catholicæ unitatis, sicut fit cum hospes suscipitur. Sed sicut plerique aqua, igni, ferro, cibo et aere, quæ naturaliter bona sunt, in suæ crudelitatis vel voluptatis salestitium abutuntur; ita perversi et turpes, etiam hoc bono, quod ad ea significanda quæ diximus, lex naturalis instituit, sua quodammodo flagitia condire nituntur : ipsum osculum turpitudine tanta sedantes, ut sic osculari nil sit aliud quam adulterari. Quod quam sit detestandum, quam abominandum, quam fugiendum, quam aversandum, quilibet honestus intelligit. Porro osculum spirituale proprie amicorum est, qui sub una amicitiae lege tenentur : non enim fit oris tactu, sed mentis affectu : non conjunctione labiorum, sed commistione spirituum, castificante omnia Dei spiritu, et ex sui participatione celestem immittente saporem. Hoc osculum dixerim Christi, quod ipse tamen porrigit non ore proprio sed alieno; illum sacratissimum amantibus inspirans affectum, ut illis videatur quasi unam animam in diversis esse corporibus; dicantque cum Propheta : *Ecce quam bonum et quam jucundum, habitare fratres in unum (Psal. cxxxii)*. Huic ergo osculo assuefacta mens, et a Christo totam hanc dulcedinem adesse non ambigens, quasi secum reputans et dicens : O si ipsemet accessisset; ad illud intellectuale suspirat, et cum maximo desiderio clamans : *Osculetur me, dicit, osculo oris sui (Cant. i)*; ut jam terrenis affectibus mitigatis, et omnibus, quæ de mundo eunt, cogitationibus desiderisque sopitis, in solius Christi delectetur osculo, et quiescat amplexu, exsultans et dicens : *Lava ejus sub capite meo, et dextera illius amplexabitur me (Cant. ii)*. GRATIANUS. Amicitia hæc, ut video, non est popularis, nec qualem eam somnari consuevimus. Nescio quid hic Galterus hactenus senserit; ego aliud nihil amicitiam esse credidi, quam inter duos tantam voluntatum identitatem, ut nihil vellet unus, quod alter nolit; sed tanta sit inter utrosque in bonis malisque consensio, ut non spiritus, non census, non honor, nec quidquam, quod alterius sit, alteri denegetur, ad fruendum pro voto, et abutendum. GALTERUS.

A Longe aliud in priori dialogo memini me didicisse, ubi ipsa definitio amicitiae posita et exposita, merito ad ejus fructum altius inspicendum me vehementius animavit. De qua sufficienter instructi, certam nobis metam, quatenus debeat amicitia progredi, cum diversorum diversa sententia sit, petimus præfigi. Sunt namque quidam, qui contra fidem, contra honestatem, contra commune bonum vel privatum, favendum putant amico. Quidam solam fidem detrahendam judicant, cætera non cavenda. Alii pro amico contemnentiam pecuniam, expuendos honores, majorum inimicitias subeundas, exsilium etiam censent non fugiendum; se ipsum, in quibus non obsit patriæ, nec contra fas alium lædat, etiam in inhonestis et turpibus exponendum. Sunt et qui hanc metam in amicitia constituunt, ut unusquisque, sicut erga seipsum, sic et efficiatur erga amicum. Quidam amico in omni beneficio vel obsequio vicem rependere, satis dare amicitiae credunt. Mihi sane nulli horum esse credendum, hac nostra collatione satis persuasum est; unde aliquam certam mihi in amicitia metam a te opto constitui, maxime propter hunc Gratianum, ut forte secundum nomen suum, ita velit esse gratiosus, ut incaute fiat vitiosus. GRATIANUS. Haud ingrata hanc tuam pro me accipio sollicitudinem : nisi tamen suis audiendi præpediret, forte jam nunc tibi redderem talionem. Sed quid potius ad tuas inquisitiones resoondere velit, pariter audiamus.

C AELREDUS. Certam in amicitia metam Christus ipse præfixit : *Majorem, inquiens, hac dilectionem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis (Joan. xv)*. Ecce quousque tendi debet amor inter amicos, ut scilicet velint pro invicem mori. Satisne vobis istud?

GRATIANUS. Cum major esse non possit amicitia, cur non satis sit? GALTERUS. Quid si pessimi quique vel ethnici, in consensu facinorum et flagitiorum sic se diligant, ut velint pro invicem mori, eosne ad summam amicitiae conscendisse fatebimur?

AELREDUS. Absit, cum inter pessimos amicitia esse non possit! GRATIANUS. Describe nobis, quæso, inter quos vel oriri potest, vel servari.

AELREDUS. Breviter dico : inter bonos oriri potest, inter meliores proficere, consummari autem inter perfectos. Quamdiu enim quemquam ex studio malum delectat, quamdiu ei voluptas gratior est paritate, temeritas moderatione, adulatio correptione, quomodo ad amicitiam vel aspirare eum fas est, cum ortus ejus ex virtutis opinione procedit? Difficile igitur, imo impossibile tibi est, vel initia ejus degustare, si fontem, de quo oriri potest, nescieris. Fœdus est enim amor, nec amicitiae nomine dignus, quo turpe aliquid exigitur ab amico; quod necesse est eum facere, qui necdum vitiiis aut sopitis aut depressis, ad quælibet illicita vel illicita, vel impellitur. Unde illorum detestanda sententia

est, qui, contra fidem et honestatem, pro amico æstimant faciendum. Nulla enim excusatio peccati est, si amici causa peccaveris. Protoplastus Adam salubrius præsumptionis arguisset uxorem, quam gerendo ei morem, vetitum usurpasset (*Gen. iii*). Multo etiam melius servi regis Saul fidem domino servaverunt, contra ejus imperium manum sanguini subtrahentes, quam Doeg Idumæus, qui regis crudelitatis minister, Domini sacerdotes sacrilegis manibus interfecit (*I Reg. xxii*). Jonadab quoque amicus Ammon (*II Reg. xiii*) laudabilis amici prohibuisset incestum, quam quo potiretur optato, consilium præbuisset. Sed nec amicos Absalon amicitiae virtus excusat (*II Reg. xvi*), qui perduellioni præbentes assensum, contra patriam arma tulerunt. Et ut ad hæc nostra tempora veniamus, multo certe felicior Otto Romanæ cardinalis Ecclesiae, ab amicissimo suo recessit Guidone, quam Joannes suo adhæsit in tali schismate Octaviano. Cernitis igitur, nisi inter bonos amicitiam stare non posse. GRATIANUS. Quid igitur nobis cum amicitia, qui boni non sumus?

AELREDUS. Ego bonum non ita ad vivum reseco, ut quidam, qui neminem volunt esse bonum, nisi eum cui ad perfectionem nihil desit. Nos hominem bonum dicimus, qui secundum modum nostræ mortalitatis, sobrie, et juste, et pie vivens in hoc sæculo (*Tit. ii*), nihil a quolibet inhonestum petere, nec rogatus velit præstare. Inter tales profecto amicitiam oriri, a talibus perfici posse, non ambigimus. Nam qui vel fidem, vel patriæ periculum, vel alterius contra jus et fas læsionem excipientes, semetipsos amicorum exponunt libidini, eos non tam stultos dixerim, quam insanos: qui parcentes aliis, sibimet non æstimant esse parcendum; et aliorum providentes honestati, suam infeliciter produunt. GALTERUS. Fere in illorum cado sententiam, qui amicitiam dicunt esse cavendam, rem videlicet plenam sollicitudinis, atque curarum, nec timoris vacuum, multis etiam obnoxiam doloribus. Nam cum unicuique satis superque sit, sui curam gerere, incautum dicunt, se sic aliis obligare, ut necesse sit cum multis implicari curis, et affligi molestiis. Nihil præterea difficilius æstimant, quam amicitiam usque ad diem vitæ extremum permanere, turpeque nimis sit, post initam amicitiam, rem in contrarium verti. Unde tutius judicant, sic quemquam amare, ut possit odire cum velit, sic amicitiae laxandas habenas, quas vel astringat, cum velit, vel remittat. GRATIANUS. Frustra igitur tu in loquendo, nos in audiendo laboravimus, si tam facile ab amicitiae tenuerimus appetitu; cujus nobis fructum tam sanctum, tam utilem, tam acceptum Deo, perfectioni tam vicinum, tam multipliciter commendasti. Sit illi ista sententia, cui placet sic amare hodie, ut cras oderit; sic amicus omnibus esse, ut nulli sit fidus; hodie laudans, cras vituperans; hodie blandiens, cras mordens; hodie pa. atus ad oscula, cras ad opprobria prom-

ptus; cujus amor vili pretio comparatur, levissima recedit offensa. GALTERUS. Felle putabam carere columbos; verumtamen hæc istorum sententia, quæ sic displicet Gratiano, qualiter refelli possit, edicito.

AELREDUS. Pulchre de his Tullius: Solem, inquit, e mundo tollere videntur, qui amicitiam e vita tollunt, qua nihil a Deo melius habemus, nil jucundius. Qualis sapientia amicitiam detestari, ut sollicitudinem caveas, curis careas, exuaris timore! quasi virtus ulla sine sollicitudine vel acquiri possit, vel servari. Itane in te, sine tua magna sollicitudine, aut prudentia contra errores, aut temperantia contra libidines, aut justitia contra malitiam, aut fortitudo contra ignaviam pugnat? Quis, rogo, hominum, maxime adolescentium sine dolore maximo vel timore, tueri pudicitiam, vel lascivientem valet refrenare affectum? Stultus Paulus, qui noluit sine aliorum cura et sollicitudine vivere; sed intuitu charitatis, quam virtutem maximam credidit, infirmabatur cum infirmis, urebatur cum scandalizatis. Sed et tristitia illi magna erat, et continuus dolor cordi ejus, pro fratribus suis secundum carnem. Deserenda igitur illi charitas erat, ne sub tot timoribus ac doloribus, nunc quos genuerat, iterum parturiens (*Gal. iv*); hunc fovens ut nutrix (*II Thess. i*), nunc ut magister corripiens (*Col. i*); nunc timens, ne sensus illorum a fide corrumpentur (*II Cor. ii*); nunc cum multo dolore multisque lacrymis ad pœnitentiam provocans (*II Cor. ii*); nunc eos, qui non egerunt pœnitentiam, lugens. Videtis quomodo virtutes nituntur auferre e mundo, qui comitem illarum sollicitudinem e medio tollere non formidant. Stulte Chusai Arachites amicitiam, quæ erat ei cum David (*II Reg. xvi*), tanta fide servavit, ut sollicitudinem securitati præferret; malletque amici participare doloribus, quam parricidæ gaudiis honoribusque dissolvi? Ego eos non tam homines, quam bestias dixerim, qui sic dicunt esse vivendum, ut nulli consolationi sint, nulli etiam oneri vel dolori, qui nihil delectationis ex alterius bono concipiant, nihil amaritudinis sua aliis perversitate inferant, amare nullum, amari a nullo curantes. Absit enim, ut eorum quemquam amare concesserim, qui amicitiam quæstum putant! tunc se solis labiis profitentes amicos, cum spes alicujus commodi temporalis arriserit, vel cum amico cujuslibet turpitudinis ministrum facere tentaverint. GALTERUS. Cum igitur certum sit multos amicitiae similitudine falli, expone, quæso, cujusmodi amicitias cavere, quas appetere, colere et servare debeamus.

AELREDUS. Cum dictum sit eam nisi inter bonos non posse subsistere, facile tibi est percipere nullam amicitiam quæ bonos dedecet recipiendam. GRATIANUS. Sed nos fortasse in hac discretione quid deceat, vel non deceat, caligamus.

AELREDUS. Geram vobis morem, et quæ nobis occurrerint fugiendæ, breviter adnotabo. Est amicitia puerilis, quam vagus et lascivius creat affe-

ctus, divaricans pedes suos omni transeunti: sine ratione, sine pondere, sine mensura, sine alicujus commodi vel incommodi consideratione. Hæc ad tempus vehementer afficit, et stringit, blandius allicit. Sed affectus sine ratione motus bestialis est, ad quæque illicita pronus, imo inter licita et illicita discernere non valens. Licet autem amicitiam plerumque affectus præveniat, nunquam tamen sequendus, nisi eum et ratio ducat, et honestas temperet, et regat justitia. Igitur hæc amicitia, quam diximus puerilem, eo quod in pueris magis regnet affectus, ut infida, et instabilis, et impuris mista semper amoribus, ab his quos spiritualis amicitia dulcedo delectat, omnimodis caveatur; quam non tam amicitiam, quam amicitia dicimus esse venenum, cum in ea amoris nunquam modus possit servari legitimus, qui est ab animo ad animum; sed honestam ejus venam, ex carnis concupiscentia fumus quidam emergens, obnubilet et corrumpat; et neglecto spiritu, ad carnis desideria trahat. Ea propter primordia amicitia spiritualis, primum intentionis habeant puritatem, rationis magisterium, temperantia frenum; et sic suavissimus accedens affectus ita profecto sentietur dulcis, ut esse nunquam desinat ordinatus. Est et amicitia, quam pessimorum similitudo morum conciliat; de qua dicere supersedeo, cum nec amicitia nomine digna, ut superius diximus, habeatur. Est præterea amicitia, quam consideratio alicujus utilitatis accendit, quam multi ob hanc causam et appetendam, et colendam, et conservandam existimant. Quod si admittimus, quam multos omni amore dignissimos excludemus: qui cum nihil habeant, nihil possideant, profecto nihil commodi temporalis ab eis vel adipisci poterit quis, vel sperare. Si vero inter commoda duxeris consilium in dubiis, consolationem in adversis, et cætera hujusmodi: hæc utique ab amico expectanda sunt, sed sequi debent ista amicitiam, non præcedere. Necdum enim quid sit amicitia didicit, qui aliam ejus vult esse mercedem, quam ipsam; quæ tunc plane merces erit colentibus eam, cum tota translata in Deum, in ejus contemplatione sepelit quos univit. Nam cum multas et magnas utilitates pariat amicitia fida bonorum, non illam tamen ab istis, sed ab illa istas procedere non ambigimus. Neque enim a beneficiis, quibus Berzellai Galaadites David (*II Reg. xx*) paricidam filium fugientem et suscepit, et fovit, et muneravit amicum, inter tantos viros partam credimus amicitiam, sed ab ipsa potius tantam gratiam processisse non dubitamus. Nam quod rex viri illius prius egerit, nemo qui cogitet. Verum quod ipse viri magnarum opum, nihil pro his mercedis a rege speraverit, hinc advertere perspicuum est, quod omnes delicias divitiasque civitatis pronius offerenti, nihil suscipere acquievit, suis volens esse contentus. Sic et fœdus illud venerabile, quod inter David et Jonathan non spes futurae utilitatis, sed virtutis contemplatio consecravit, multum utrisque

A novimus contulisse; cum istius industria vita sit alterius conservata; illius beneficio, hujus non sit posteritas deleta. Cum igitur in bonis semper præcedat amicitia, sequatur utilitas; profecto non tam utilitas parta per amicum, quam amici amor ipse delectat. Utrum igitur de fructu amicitia satis dixerimus, utrum etiam certas personas, inter quas oriri et servari possit, et perfici, lucide dixerimus; utrum præterea assentationes, quæ falso amicitia nomine palliantur, manifeste prodiderimus; utrum quoque certas metas, quousque tendi debeat amor inter amicos, ostenderimus; vos judicate. GRATIANUS. Hoc ultimum non satis recordor enodatum.

B AELREDUS. Recolitis, ut credo, eorum me refellisse sententiam, qui metas amicitia in flagitiorum et facinorum consensu constituunt; illorum quoque, qui usque ad exilium progrediendum putant, et sine alterius læsione, quamlibet turpitudinem. Nihilominus et illorum, qui secundum speratæ utilitatis modum, quantitatem amicitia metiuntur. Nam duas earum, quas proposuit Galterus, nec mentione dignas existimavi. Quid enim ineptius esse potest, quam amicitiam hactenus extendi, ut in officiis vel obsequiis vicem rependat amico: cum omnia illis debeant esse communia, quibus nimirum esse debet et cor unum, et anima una? Quam turpe et illud, ut non aliter afficiatur quis erga amicum, quam erga se ipsum! cum unusquisque de se humilia, sublimia sentire debeat de amico. C Illis igitur falsis amicitia finibus explosis, finem amicitia ex verbis Domini proferendum putavimus; qui mortem ipsam pro amicis sanxit non esse fugiendam. Verum ne forte, si quilibet turpes sic affecti vellent pro invicem mori, ad amicitia summam crederentur erecti, diximus inter quas personas oriri possit, et perfici amicitia; deinde illos, qui ob multas sollicitudines et curas, quas generat, cavendam eam existimant, ineptia credimus arguendos. Postremo, quæ amicitia bonis omnibus sunt cavenda, quam breviter potuimus enodavimus. Patet proinde ex his omnibus certa, et vera spiritualis amicitia meta; nihil scilicet negandum amico, nihil pro amico non sustinendum, quod minus sit quam ipsa pretiosa corporis vita, quam ponendam pro amico divina sanxit auctoritas. Quod circa cum vita animæ corporis sit multo præstantior, hoc omnino negandum censemus amico, quod mortem inferat animæ, quod nihil aliud est quam peccatum, quod Deum separat ab anima, animam a vita. Verum in his, quæ vel exhibenda sunt amico, vel pro amico toleranda, quis servandus sit modus, quæ cautio adhibenda, non est temporis hujus evolvere. GRATIANUS. Non parum mihi Galterum nostrum fateor contulisse, cujus interrogatione provocatus, summam omnium, quæ disputata sunt, brevi comprehendens eplogo, quasi præ oculis in ipsa memoria depinxisti. Age jam precor, et in ipsis officiis amicorum quis servandus sit modus, vel quæ cautio adhibenda, nobis expone.

est, qui, contra fidem et honestatem, pro amico æstimant faciendum. Nulla enim excusatio peccati est, si amici causa peccaveris. Protoplastus Adam salubrius præsumptionis arguisset uxorem, quam gerendo ei morem, vetitum usurpasset (*Gen. iii*). Multo etiam melius servi regis Saul fidem domino servaverunt, contra ejus imperium manum sanguini subtrahentes, quam Doeg Idumæus, qui regis crudelitatis minister, Domini sacerdotes sacrilegis manibus interfecit (*I Reg. xxi*). Jonadab quoque amicus Ammon (*II Reg. xiii*) laudabilius amici prohibuisset incestum, quam quo potiretur optato, consilium præbuisset. Sed nec amicos Absalon amicitia virtus excusat (*II Reg. xvi*), qui perduellioni præbentes assensum, contra patriam arma tulerunt. Et ut ad hæc nostra tempora veniamus, multo certe felicius Otto Romanæ cardinalis Ecclesiæ, ab amicissimo suo recessit Guidone, quam Joannes suo adhæsit in tali schismate Octaviano. Cernitis igitur, nisi inter bonos amicitiam stare non posse. GRATIANUS. Quid igitur nobis cum amicitia, qui boni non sumus?

AELREDUS. Ego bonum non ita ad vivum resoco, ut quidam, qui neminem voluit esse bonum, nisi eum cui ad perfectionem nihil desit. Nos hominem bonum dicimus, qui secundum modum nostræ mortalitatis, sobrie, et juste, et pie vivens in hoc sæculo (*Tit. ii*), nihil a quolibet inhonestum petere, nec rogatus velit præstare. Inter tales profecto amicitiam oriri, a talibus perfici posse, non ambigimus. Nam qui vel fidem, vel patriæ periculum, vel alterius contra jus et fas læsionem excipientes, semetipsos amicorum exponunt libidini, eos non tam stultos dixerim, quam insanos: qui parentes aliis, sibimet non æstimant esse parcendum; et aliorum providentes honestati, suam infelicitate produnt. GALTERUS. Fere in illorum cado sententiam, qui amicitiam dicunt esse cavendam, rem videlicet plenam sollicitudinis, atque curarum, nec timoris vacuum, multis etiam obnoxiam doloribus. Nam cum unicuique satis superque sit, sui curam gerere, incautum dicunt, se sic aliis obligare, ut necesse sit cum multis implicari curis, et affligi molestiis. Nihil præterea difficilius æstimant, quam amicitiam usque ad diem vitæ extremum permanere, turpeque nimis sit, post initam amicitiam, rem in contrarium verti. Unde tutius judicant, sic quemquam amare, ut possit odire cum velit, sic amicitia laxandas habenas, quas vel astringat, cum velit, vel remittat. GRATIANUS. Frustra igitur tu in loquendo, nos in audiendo laboravimus, si tam facile ab amicitia tenuerimus appetitu; cujus nobis fructum tam sanctum, tam utilem, tam acceptum Deo, perfectioni tam vicinum, tam multipliciter commendasti. Sit illi ista sententia, cui placet sic amare hodie, ut cras oderit; sic amicus omnibus esse, ut nulli sit fidus; hodie laudans, cras vituperans; hodie blandiens, cras mordens; hodie pa.atus ad oscula, cras ad opprobria prom-

ptus; cujus amor vili pretio comparatur, levissima recedit offensa. GALTERUS. Felle putabam carere columbos; verumtamen hæc istorum sententia, quæ sic displicet Gratiano, qualiter refelli possit, edicto.

AELREDUS. Pulchre de his Tullius: Solem, inquit, e mundo tollere videntur, qui amicitiam e vita tollunt, qua nihil a Deo melius habemus, nil jucundius. Qualis sapientia amicitiam detestari, ut sollicitudinem caveas, curis careas, exuaris timore! quasi virtus ulla sine sollicitudine vel accipi possit, vel servari. Itane in te, sine tua magna sollicitudine, aut prudentia contra errores, aut temperantia contra libidines, aut justitia contra malitiam, aut fortitudo contra ignaviam pugnat? Quis, rogo, hominum, maxime adolescentium sine dolore maximo vel timore, tueri pudicitiam, vel lascivientem valet refrenare affectum? Stultus Paulus, qui noluit sine aliorum cura et sollicitudine vivere; sed intuitu charitatis, quam virtutem maximam credit, infirmabatur cum infirmis, urebatur cum scandalizatis. Sed et tristitia illi magna erat, et continuus dolor cordi ejus, pro fratribus suis secundum carnem. Deserenda igitur illi charitas erat, ne sub tot timoribus ac doloribus, nunc quos genuerat, iterum parturiens (*Gal. iv*); nunc fovens ut nutrix (*II Thess. i*), nunc ut magister corripiens (*Col. i*); nunc timens, ne sensus illorum a fide corrumpentur (*II Cor. ii*); nunc cum multo dolore multisque lacrymis ad pœnitentiam provocans (*II Cor. ii*); nunc eos, qui non egerunt pœnitentiam, lugens. Videtis quomodo virtutes nituntur auferre e mundo, qui comitem illarum sollicitudinem e medio tollere non formidant. Stulte Chusai Arachites amicitiam, quæ erat ei cum David (*II Reg. xvi*), tanta fide servavit, ut sollicitudinem securitati præferret; malletque amici participare doloribus, quam parricidæ gaudiis honoribusque dissolvi? Ego eos non tam homines, quam bestias dixerim, qui sic dicunt esse vivendum, ut nulli consolationi sint, nulli etiam oneri vel dolori, qui nihil delectationis ex alterius bono concipiant, nihil amaritudinis sua aliis perversitate inferant, amare nullum, amari a nullo curantes. Absit enim, ut eorum quemquam amare concesserim, qui amicitiam quæstum putant! tunc se solis labiis profitentes amicos, cum spes alieni commodi temporalis arriserit, vel cum amicum cujuslibet turpitudinis ministrum facere tentaverint. GALTERUS. Cum igitur certum sit multos amicitia similitudine falli, exponere, quæso, cujusmodi amicitias cavere, quas appetere, colere et servare debeamus.

AELREDUS. Cum dictum sit eam nisi inter bonos non posse subsistere, facile tibi est percipere nullam amicitiam quæ bonos dedecet recipiendam. GRATIANUS. Sed nos fortasse in hac discretionem quid deceat, vel non deceat, caligamus.

AELREDUS. Geram vobis morem, et quæ nobis occurrerint loquenda, hinc amicitiam puerilis, quam

ctus, divaricans pedes suos omni transeunti: sine ratione, sine pondere, sine mensura, sine alicujus commodi vel incommodi consideratione. Hæc ad tempus vehementer afficit, et stringit, blandius allicit. Sed affectus sine ratione motus bestialis est, ad quæque illicita pronus, imo inter licita et illicita discernere non valens. Licet autem amicitiam plerumque affectus præveniat, nunquam tamen sequendus, nisi eum et ratio ducat, et honestas temperet, et regat justitia. Igitur hæc amicitia, quam diximus puerilem, eo quod in pueris magis regnet affectus, ut infida, et instabilis, et impuris mista semper amoribus, ab his quos spiritualis amicitia dulcedo delectat, omnimodis caveatur; quam non tam amicitiam, quam amicitia dicimus esse venenum, cum in ea amoris nunquam modus possit servari legitimus, qui est ab animo ad animum; sed honestam ejus venam, ex carnis concupiscentia fumus quidam emergens, obnubilet et corrumpat; et neglecto spiritu, ad carnis desideria trahat. Ea propter primordia amicitia spiritualis, primum intentionis habeant puritatem, rationis magisterium, temperantia frenum; et sic suavissimus accedens affectus ita profecto sentietur dulcis, ut esse nunquam desinat ordinatus. Est et amicitia, quam pessimorum similitudo morum conciliat; de qua dicere supersedeo, cum nec amicitia nomine digna, ut superius diximus, habeatur. Est præterea amicitia, quam consideratio alicujus utilitatis accendit, quam multi ob hanc causam et appetendam, et colendam, et conservandam existimant. Quod si admittimus, quam multos omni amore dignissimos excludemus: qui cum nihil habeant, nihil possideant, profecto nihil commodi temporalis ab eis vel adipisci poterit quis, vel sperare. Si vero inter commoda duxeris consilium in dubiis, consolationem in adversis, et cætera hujusmodi: hæc utique ab amico expectanda sunt, sed sequi debent ista amicitiam, non præcedere. Needum enim quid sit amicitia didicit, qui aliam ejus vult esse mercedem, quam ipsam; quæ tunc plane merces erit colentibus eam, cum tota translata in Deum, in ejus contemplatione sepelit quos univit. Nam cum multas et magnas utilitates pariat amicitia sua bonorum, non illam tamen ab istis, sed ab illa istas procedere non ambigimus. Neque enim a beneficiis, quibus Bezellai Galaadites David (II Reg. xx) paricidam filium fugientem et suscepit, et fovit, et muneravit amicum, inter tantos viros partem credimus amicitiam, sed ab ipsa potius tantam gratiam processisse non dubitamus. Nam quod rex illius prius egerit, nemo qui cogitat. Verus cum ipse viri magnarum opum, nihil pro his a rege speraverit, hinc advertere perspiciamus, quod omnes deficiat divitiarum creaturam offerenti, nihil suscipere acquirat, nisi contentus. Sic et fœdus illud Davidici lo-

novimus contulisse; cum iustus industria vita ut alterius conservata; illius beneficio, hujus non ut posteritas deleta. Cum igitur in bonis semper præcedat amicitia, sequatur utilitas; profecto non tam utilitas parita per amicum, quam amicitia amor ipso delectat. Utrum igitur de fructu amicitia satis dixerimus, utrum etiam certas personas, inter quas oriri et servari possit, et perfici, lucide dixerimus; utrum præterea assentationes, quæ falso amicitia nomine palliantur, manifeste prodiderimus; utrum quoque certas metas, quousque tendi debeat amicitia inter amicos, ostenderimus; vos judicate. GRATIANUS. Hoc ultimum non satis recorder enodatum.

ALFREDUS. Recolitis, ut credo, eorum me refecisse sententiam, qui metas amicitia in flagitiorum et facinorum consensu constituunt; illorum quoque, qui usque ad exilium progrediendum putant, et sine alterius lesione, quamlibet turpitudinem. Nihilominus et illorum, qui secundum speratae utilitatis modum, quantitatem amicitia metiuntur. Nam duas earum, quas proposuit Galterus, nec mentione dignas existimavi. Quid enim ineptius esse potest, quam amicitiam hactenus extendi, ut in officiis vel obsequiis vicem rependat amico: cum omnia illis debeant esse communia, quibus nimirum esse debet et cor unum, et anima una? Quam turpe et illud, ut non aliter afficiatur quis erga amicum, quam erga se ipsum! cum unusquisque de se humilia, sublimia sentire debeat de amico. His igitur falsis amicitia finibus explosis, finem amicitia ex verbis Domini proferendum patetimus; qui mortem ipsam pro amicis suscepit, ut ostendendam. Verum ne forte, si quilibet tempore affecti vellent pro invicem mori, ad amicitiam credere vellent evecti, diximus inter quos oriri possit, et perfici amicitia; quibus multas sollicitudines et caras, quam vendam eam existimant, inquitur cavendos. Postremo, que sunt cavenda, quam benevolentiam. Patet providere et his amicitia spiritualis amicitia deest; amicitia amicum, nihil pro amico speravit, nihil quam ipse procedentem pro amicitia deest. Si circa amicitiam nihil, hoc, que non certe dolosa mortifera: Si amon, nihil eo (eccl. x). Quem amicum inveneris, cave sanetur, ad amicitia convicia, quorum ultor a facie Absalon appetens (III Reg. ii), inter que pater filio moriens delectat Spiritus sancti decernitur occipere properium nihilominus caveamus. In-

AELREDUS. Et hæc, et alia quædam de amicitia restant dicenda; sed hora jam præterit, et ad aliud negotium isti, qui modo venerunt, sua, ut cernitis, importunitate compellunt. **GALTERUS.** Invitus certe

A recedo, eras profecto cum se tempus obtulerit, rediturus. Videat autem Gratianus, ut præsto sit mane, ne ipse nos incuriæ, aut nos cum tarditatis arguamus.

LIBER TERTIUS.

Quomodo. et inter quos possit amicitia indirupta servari.

AELREDUS. Unde, et quo? **GRATIANUS.** Non te latet B adventus mei causa.

AELREDUS. Num adest Galterus? **GRATIANUS.** Videat ipse, certe tarditatis non potest arguere nos hodie.

AELREDUS. Vis, ea quæ proposita sunt prosequamur? **GRATIANUS.** Habeo ei fidem: nam et præsentiam ejus mihi reor necessariam, cui et sensus est acutior ad intelligendum, et lingua eruditior ad interrogandum, et memoria tenacior ad retinendum.

AELREDUS. Audisti, Galtere? Amicitior tibi est **GRATIANUS**, quam putabas. **GALTERUS.** Quomodo mihi amicus non esset, qui nullius non est? Sed quia utrique adsumus, promissi tui non immemores, otio huic non simus ingrati.

AELREDUS. Fons et origo amicitiaæ amor est: nam amor sine amicitia esse potest, amicitia sine amore nunquam. Amor vero ex natura, aut ex officio, vel ratione sola, vel ex solo affectu, nonnunquam ex utroque simul procedit. Ex natura, sicut mater diligit filium. Ex officio, quando ex ratione dati et accepti, quidam speciali affectu conjunguntur; ex sola ratione, sicut inimicos, non ex spontanea mentis inclinatione, sed ex præcepti necessitate diligimus. Ex solo affectu, quando aliquis ob ea sola, quæ corporis sunt, verbi gratia, pulchritudinem, fortitudinem, facundiam, sibi quorundam inclinatur affectum. Ex ratione simul et affectu, quando is, quem ob virtutis meritum ratio suadet amandum, morum suavitate, et vitæ laudandæ dulcedine in alterius influit animum: et sic ratio jungitur affectui, ut amor ex ratione castus sit, dulcis ex affectu. Quis horum vobis amicitiaæ videtur commodatior? **GALTERUS.** Hic ultimus sane, quem et virtutis contemplatio format, et morum suavitas ornat. Sed utrum omnes, quos sic diligimus, ad illud amicitiaæ admittendi sint dulce secretum, scire desidero.

AELREDUS. Primo ponendum est solidum quoddam ipsius spiritualis amoris fundamentum, in quo ejus sunt collocanda principia; ut sic recta quis linea ad ejus altiora ascendens, ne fundamentum negligat vel excedat, maximam cautelam adhibeat. Fundamentum illud Dei amor est, ad quem omnia, quæ vel amor suggerit vel affectus; omnia, quæ vel occulte aliquis spiritus, vel palam quilibet sua-

det amicus, referenda sunt: diligenterque inspicendum, ut quidquid astruitur, fundamento conveniat, et quidquid illud excedere deprehenditur, ad ejus formam revocandum, et secundum ejus qualitatem omnimodis corrigendum, non dubites. Nec omnes tamen, quos diligimus, in amicitiam sunt recipiendi, quia nec omnes ad hoc reperiuntur idonei. Nam cum amicus tui consors sit animi, cujus spiritui tuum conjungas et applices, et ita misceas, ut unum fieri velis e duobus, cui te tanquam tibi alteri committas, cui nihil occultes, a quo nihil timeas: primum certe eligendus est, qui ad hæc aptus putetur; deinde probandus, et sic demum admittendus. Stabilis enim debet esse amicitia, et quamdam æternitatis speciem præferre, semper perseverans in affectu. Et ideo non puerili modo, amicos mutare vana quadam debemus sententia. Quoniam enim nemo detestabilior, quam qui amicitiam læserit, nihilque magis animum torqueat quam vel deserere ab amico, vel impugnari; cum summo studio eligendus est, et cum maxima cautela probandus: admissus autem sic tolerandus, sic tractandus, sic sequendus, ut quandiu a præmisso fundamento irrevocabiliter non recesserit, ille ita tuus, et tu illius sis, tam in corporalibus quam in spiritualibus; ut nulla sit animorum, affectionum, voluntatum, sententiarumve divisio. Cernitis ergo quatuor gradus, quibus ad amicitiaæ perfectionem conscenditur: quorum primus est electio, secundus probatio, tertius admissio, quartus rerum divinarum et humanarum cum quadam charitate et benevolentia summa consensus. **GALTERUS.** Recordor te in prima illa tua disputatione, quam cum tuo habuisti Ivone, definitionem hanc satis probasse; sed quia de multis amicitiarum generibus disputasti, utrum omnes comprehendat, scire desidero.

AELREDUS. Cum vera amicitia nisi inter bonos esse non possit, qui nihil contra fidem vel bonos mores, velle possint, aut facere: profecto non quamlibet, sed ipsam quæ vera est, amicitiam definitio ista complectitur. **GRATIANUS.** Quare non et illa, quæ ante hesternam collationem me plurimum delectabat, æque probanda est idem scilicet velle, et idem nolle.

AELREDUS. Certe inter eos, quorum fuerint emendati mores, vita composita, ordinati affectus; nec istam arbitror repudiandam. **GALTERUS.** Videat

Gratianus, ut tam in se ipso quam in eo, quem diligit, ista præcedant; et sic idem velit et nolit cum ipso; nihil sibi volens concedit nihil ipse præstare rogatus, quod injustum vel inhonestum, vel indecens sit. Sed de quatuor his quæ præmisisti, quid sentiendum sit, a te expectamus doceri.

ÆLREDUS. Primum igitur de ipsa electione tractemus. Sunt vitia quædam, quibus si quis fuerit involutus, non diu amicitia leges vel jura servabit. Hujusmodi ad amicitiam non facile eligendi sunt; sed si alias eorum vita moresque placuerint, agendum cum eis summopere est, ut sanati ad amicitiam habeantur idonei: videlicet iracundi, instabiles, suspiciosi, verborosi. Difficile quippe est, eum, quem sæpe iracundiæ furor exagitat, non aliquando insurgere in amicum; sicut in Ecclesiastico scribitur. *Est amicus, qui odium, et rixam, et convicia denudabit* (Eccli. xvi). Unde ait Scriptura: *Noli esse amicus homini iracundo, neque ambules cum viro furioso; ne sumas scandalum animæ tuæ* (Prov. xxii). Et Salomon: *Ira inquit, in sinu stulti requiescit* (Eccl. vii). At cum stulto diu servare amicitiam, quis non credit impossibile? **GALTERUS.** At nos te vidimus, si non fallimur, cum iracundissimo homine summa religione colere amicitiam: quem usque ad vitæ ejus finem nunquam a te læsum, quanquam ipse te sæpe læsisset, audivimus.

ÆLREDUS. Sunt quidam ex naturali conspersione iracundi, qui tamen hanc ita comprimere et temperare solliciti sunt passionem, ut in quinque quibus, teste Scriptura, amicitia dissolvitur atque corrumpitur, nunquam prosiliant; quamvis nonnunquam amicum inconsiderato sermone vel actu, vel zelo minus discrete offendant. Tales si forte in amicitiam receperimus, patienter tolerandi sunt, et cum nobis constet de affectu certitudo, si quis fuerit vel sermonis vel actionis excessus, amico id indulgendum est; vel certe sine aliquo dolore jucunde insuper, in quo excesserit, commonendum. **GRATIANUS.** Ille tuus, quem præ omnibus nobis, ut multis videtur, tibi probas amicum, aliquid, quod tibi displicere nullatenus potuit ignorare, ante paucos dies, ut nos putabamus, ira præventus et dixit et fecit; cui tamen nihil prioris gratiæ imminutum nec credimus, nec videmus. Unde non parum obstupuimus, quod cum tu, ubi nos mutuo loquimur, nihil velis vel modicum præterire, quod velit ipse; ipse modicum quid, tui causa, non potuerit sustinere. **GALTERUS.** Audacior me multo est iste. Nam et ego ista novi, sed tuum erga eum animum non ignorans, nihil tibi de his loqui præsumpsi.

ÆLREDUS. Homo certe ille mihi charissimus est, semel a me receptus in amicitiam, a me nunquam poterit non amari. Unde si forte in hac parte fortior illo fuit, et ubi utriusque voluntas non concurrebat in unum, meam mihi facilius fuit, quam illi suam frangere voluntatem; ubi nulla interveniebat inhonestas, nec fides lædebatur, nec minuebatur virtus, cedendum amico fuit, ut et tolerarem in quo

A videbatur excessisse, et ubi pax ejus periclitabatur, voluntatem ejus meæ præferrem. **GALTERUS.** Sed cum prior ille jam in fata concesserit, alter tibi, licet nos non viderimus satisfecerit: illa nobisquinque, quibus amicitia sic læditur ut dissolvatur, velim nobis enucleas, ut eos, qui nullo modo eligendi sunt in amicos, cavere possimus.

ÆLREDUS. Audite, non me, sed Scripturam loquentem: *Qui conviciatur amico dissolvit amicitiam. Ad amicum, etiamsi produxerit gladium, non desperes: est enim regressus ad amicum. Si aperuerit os triste, non timeas* (Eccli. xxii). Vide quid dicat. Si forte ira præventus amicus eduxerit gladium vel si verbum protulerit triste; si quasi non amans ad tempus tibi sese subtraxerit, si tuo suum aliquando prætulerit consilium, si a te in aliqua sententia vel disputatione dissenserit, non his amicitiam æstimes dissolvendam. Est enim, ait, concordia ad amicum, excepto convicio, et improprio, et superbia, et mysterii revelatione, et plaga dolosa. In his omnibus effugiet amicus. Diligentius proinde hæc quinque consideremus, ne nos eis amicitia vinculis constringamus, quos ad hæc vitia vel iracundiæ furor, vel alia quælibet passio compellere consuevit. Convicium quippe lædit famam, charitatem exstinguit. Tanta est enim hominum malitia, ut quidquid ira instigante ab amico jaculatum fuerit in amicum, quasi secretorum suorum prolatum conscio, si non credatur, verum esse clametur. multi enim sicut propriis laudibus, ita in aliorum vituperationibus delectantur. Quid scelestius improprio, quod etiam falsa objectione innocentis faciem miserando rubore perfundit? At superbia quid minus ferendum? quæ solum id quo fractæ amicitia subveniendum fuerat, humilitatis et confessionis excludit remedium, reddens hominem audacem ad injuriam, tumidum ad correptionem? Secretorum revelatio, qua nihil est turpius, nihil execrabilius, nihil amoris, nihil suavitatis relinquens inter amicos, sed omnia replens amaritudine indignationis, et odii atque doloris felle cuncta conspergens. Hinc scriptum est. *Qui denudat arcana amici perdit fidem* (Eccli. xxiv). Et paulo post. *Denudare amici mysteria, desperatio est animæ infelicitis* (ibid.) Quid enim infelicitus illo, qui perdit fidem, et desperatione languescit? Ultimum illud, quo dissolvitur amicitia, plaga dolosa est, quæ non est aliud quam occulta detractio. Plaga certe dolosa; plaga serpentis est et aspidis mortifera: *Si mordeat serpens in silentio, ait Salomon, nihil eo minus habet, qui occulte detrahit* (Eccl. x). Quemcunque igitur in his vitiis assiduum inveneris, cavendus tibi est ille; nec, donec sanetur, ad amicitiam eligendus. Abjuremus convicia, quorum ultor est Deus. Semel, surgentem a facie Absalon sanctum David conviciis impetens (III Reg. ii), inter hæreditaria verba, quæ pater filio moriens delegavit, auctoritate Spiritus sancti decernitur occidendus. Improprium nihilominus caveamus. In-

AELREDUS. Et hæc, et alia quædam de amicitia A
restant dicenda; sed hora jam præterit, et ad aliud
negotium isti, qui modo venerunt, sua, ut cernitis,
importunitate compellant. **GALTERUS.** Invitus certe
recedo, cras profecto cum se tempus obtulerit,
rediturus. Videat autem Gratianus, ut præsto sit
mane, ne ipse nos incurizet, aut nos cum tarditatis
arguamus.

LIBER TERTIUS.

Quomodo. et inter quos possit amicitia indirupta servari.

AELREDUS. Unde, et quo? **GRATIANUS.** Non te latet B
adventus mei causa.

AELREDUS. Nam adest Galterus? **GRATIANUS.** Vi-
deat ipse, certe tarditatis non potest arguere nos
hodie.

AELREDUS. Vis, ea quæ proposita sunt prosequa-
mur? **GRATIANUS.** Habeo ei fidem: nam et præsen-
tiam ejus mihi reor necessariam, cui et sensus est
acutior ad intelligendum, et lingua eruditior ad
interrogandum, et memoria tenacior ad retinea-
dum.

AELREDUS. Audisti, Galtere? Amicitior tibi est
Gratianus, quam putabas. **GALTERUS.** Quomo-
do mihi amicus non esset, qui nullius non est? Sed
quia utrique adsumus, promissi tui non immemo-
res, otio huic non simus ingrati.

AELREDUS. Fons et origo amicitia: amor est: nam
amor sine amicitia esse potest, amicitia sine amore
nunquam. Amor vero ex natura, aut ex officio,
vel ratione sola, vel ex solo affectu, nonnunquam
ex utroque simul procedit. Ex natura, sicut mater
diligat filium. Ex officio, quando ex ratione dati et
accepti, quidam speciali affectu conjunguntur; ex
sola ratione, sicut inimicos, non ex spontanea men-
tis inclinatione, sed ex præcepti necessitate diligi-
mus. Ex solo affectu, quando aliquis ob ea sola,
quæ corporis sunt, verbi gratia, pulchritudinem,
fortitudinem, facundiam, sibi quorundam inclinât
affectum. Ex ratione simul et affectu, quando is,
quem ob virtutis meritum ratio suadet amandum, D
morum suavitate, et vitæ laudandæ dulcedine in
alterius influit animum: et sic ratio jungitur af-
fectui, ut amor ex ratione castus sit, dulcis ex af-
fectu. Quis horum vobis amicitia: videtur commo-
datior? **GALTERUS.** Hic ultimus sane, quem et vir-
tutis contemplatio format, et morum suavitas or-
nat. Sed utrum omnes, quos sic diligimus, ad illud
amicitia: admittendi sint dulce secretum, scire de-
sidero.

AELREDUS. Primo ponendum est solidum quoddam
ipsius spiritualis amoris fundamentum, in quo ejus
sunt collocanda principia; ut sic recta quis linea
ad ejus altiora conscendens, ne fundamentum ne-
gligat vel excedat, maximam cautelam adhibeat.
Fundamentum illud Dei amor est, ad quem omnia,
quæ vel amor suggerit vel affectus; omnia, quæ
vel occulte aliquis spiritus, vel palam quilibet sua-

det amicus, referenda sunt: diligenterque inspi-
ciendum, ut quidquid astruitur, fundamento conve-
niat, et quidquid illud excedere deprehenditur, ad
ejus formam revocandum, et secundum ejus quali-
tatem omnimodis corrigendum, non dubites. Nec
omnes tamen, quos diligimus, in amicitiam sunt
recipiendi, quia nec omnes ad hoc reperiuntur ido-
nei. Nam cum amicus tui consors sit animi, cujus
spiritui tuum jungas et applices, et ita misceas,
ut unum fieri velis e duobus, cui te tanquam tibi al-
teri committas, cui nihil occultes, a quo nihil timeas:
primum certe eligendus est, qui ad hæc aptus putetur;
deinde probandus, et sic demum admittendus. Stabilis
enim debet esse amicitia, et quamdam æternitatis
speciem præferre, semper perseverans in affectu.
C Et ideo non puerili modo, amicos mutare vaga
quædam debemus sententia. Quoniam enim nemo
detestabilior, quam qui amicitiam læserit, nihilque
magis animum torqueat quam vel descri ab amico
vel impugnari; cum summo studio eligendus est,
et cum maxima cautela probandus: admissus au-
tem sic tolerandus, sic tractandus, sic sequendus,
ut quandiu a præmisso fundamento irrevocabiliter
non recesserit, ille ita tuus, et tu illius sis, tam in
corporalibus quam in spiritualibus; ut nulla sit
aunorum, affectionum, voluntatum, sententia-
rumve divisio. Cernitis ergo quatuor gradus, quibus
ad amicitia: perfectionem conscenditur: quorum
primus est electio, secundus probatio, tertius ad-
missio, quartus rerum divinarum et humanarum
cum quadam charitate et benevolentia summa con-
sensus. **GALTERUS.** Recordor te in prima illa tua
disputatione, quam cum tuo habuisti Ivone, diffini-
tionem hanc satis probasse; sed quia de multis
amicitiarum generibus disputasti, utrum omnes
comprehendat, scire desidero.

AELREDUS. Cum vera amicitia nisi inter bonos
esse non possit, qui nihil contra fidem vel bonos
mores, velle possint, aut facere: profecto non
quamlibet, sed ipsam quæ vera est, amicitiam dif-
finitio ista complectitur. **GRATIANUS.** Quare non et
illa, quæ ante hesternam collationem me plurimum
delectabat, æque probanda est idem scilicet velle,
et idem nolle.

AELREDUS. Certe inter eos, quorum fuerint emen-
dati mores, vita composita, ordinati affectus; nec
istam arbitror repudiandam. **GALTERUS.** Videt

Gratianus, ut tam in se ipso quam in eo, quem diligit, ista præcedant; et sic idem velit et nolit cum ipso; nihil sibi volens concedit nihil ipse præstare rogatus, quod injustum vel inhonestum, vel indecens sit. Sed de quatuor his quæ præmisisti, quid sentiendum sit, a te expectamus doceri.

ÆLREDUS. Primum igitur de ipsa electione tractemus. Sunt vitia quædam, quibus si quis fuerit involutus, non diu amicitia leges vel jura servabit. Hujusmodi ad amicitiam non facile eligendi sunt; sed si alias eorum vita moresque placuerint, agendum cum eis summopere est, ut sanati ad amicitiam habeantur idonei: videlicet iracundi, instabiles, suspiciosi, verbosi. Difficile quippe est, eum, quem sæpe iracundia furor exagitat, non aliquando insurgere in amicum; sicut in Ecclesiastico scribitur. *Est amicus, qui odium, et rixam, et convicia denudabit (Eccli. xvi).* Unde ait Scriptura: *Noli esse amicus homini iracundo, neque amabiles cum viro furioso; ne sumas scandalum animæ tuæ (Prov. xxii).* Et Salomon: *Ira inquit, in sinu stulti requiescit (Eccl. vii).* At cum stulto diu servare amicitiam, quis non credit impossibile? **GALTERUS.** At nos te vidimus, si non fallimur, cum iracundissimo homine summa religione colere amicitiam: quem usque ad vitæ ejus finem nunquam a te læsum, quanquam ipse te sæpe læsisset, audivimus.

ÆLREDUS. Sunt quidam ex naturali conspersione iracundi, qui tamen hanc ita comprimere et temperare solliciti sunt passionem, ut in quinque quibus, teste Scriptura, amicitia dissolvitur atque corrumpitur, nunquam prosiliant; quamvis nonnunquam amicum inconsiderato sermone vel actu, vel zelo minus discreto offendant. Tales si forte in amicitiam receperimus, patienter tolerandi sunt, et cum nobis constet de affectu certitudo, si quis fuerit vel sermonis vel actionis excessus, amico indulgens est; vel certe sine aliquo dolore jucunde insuper, in quo excesserit, commonendum. **GRATIANUS** Ille tuus, quem præ omnibus nobis, ut multis videretur, tibi probas amicum, aliquid, quod tibi displicere nullatenus potuit ignorare, ante paucos dies, ut nos putabamus, ira præventus et dixit et fecit; cui tamen nihil prioris gratiæ imminutum nec credimus, nec videmus. Unde non parum obstupuimus, quod cum tu, ubi nos mutuo loquimur, nihil velis vel modicum præterire, quod velit ipse; ipse modicum quid, tui causa, non potuerit sustinere. **GALTERUS.** Audacior me multo est iste. Nam et ego ista novi, sed tuum erga eum animum non ignorans, nihil tibi de his loqui præsumpsi.

ÆLREDUS. Homo certe ille mihi charissimus est, semel a me receptus in amicitiam, a me nunquam poterit non amari. Unde si forte in hac parte fortior illo fui, et ubi utriusque voluntas non concurreret in unum, meam mihi facilius fuit, quam illi suam frangere voluntatem; ubi nulla interveniebat invidiam, nec minuebatur virtutem, ut et tolerarem in quo

A videbatur excessisse, et ubi pax ejus periclitabatur, voluntatem ejus meæ præferrem. **GALTERUS.** Sed cum prior ille jam in fata concesserit, alter tibi, licet nos non viderimus satisfecerit: illa nobis quinque, quibus amicitia sic læditur ut dissolvatur, velim nobis enuclees, ut eos, qui nullo modo eligendi sunt in amicos, cavere possimus.

ÆLREDUS. Audite, non me, sed Scripturam loquentem: *Qui conviciatur amico dissolvit amicitiam. Ad amicum, etiamsi produxerit gladium, non desperes: est enim regressus ad amicum. Si aperuerit os triste, non timeas (Eccli. xxii).* Vide quid dicat. Si forte ira præventus amicus eduxerit gladium vel si verbum protulerit triste; si quasi non amans ad tempus tibi sese subtraxerit, si tuo suum aliquando prætulerit consilium, si a te in aliqua sententia vel disputatione dissenserit, non his amicitiam æstimes dissolvendam. Est enim, ait, concordia ad amicum, excepto convicio, et improprio, et superbia, et mysterii revelatione, et plaga dolosa. In his omnibus effugiet amicus. Diligentius proinde hæc quinque consideremus, ne nos eis amicitia vinculis constringamus, quos ad hæc vitia vel iracundia furor, vel alia quælibet passio compellere consuevit.

B Convicium quippe lædit famam, charitatem exstinguit. Tanta est enim hominum malitia, ut quidquid ira instigante ab amico jaculatum fuerit in amicum, quasi secretorum suorum prolatum conscio, si non credatur, verum esse clametur. multi enim sicut propriis laudibus, ita in aliorum vituperationibus delectantur. Quid scelestius improprio, quod etiam falsa objectione innocens faciem miserando rubore perfundit? At superbia quid minus ferendum? quæ solum id quo fractæ amicitia subveniendum fuerat, humilitatis et confessionis excludit remedium, reddens hominem audacem ad injuriam, tumidum ad correptionem? Secretorum revelatio, qua nihil est turpius, nihil execrabilius, nihil iniquius, nihil suavitatis relinquens inter amicos, sed omnia replens amaritudine indignationis, et odii atque doloris felle cuncta conspergens. Hinc scriptum est. *Qui denudat arcana amici perdit fidem (Eccli. xxiv).* Et paulo post. *Denudare amici mysteria, desperatio est animæ infelicia (ibid.)* Quid enim infelicius illo, qui perdit fidem, et desperatione languescit? Ultimum illud, quo dissolvitur amicitia, plaga dolosa est, quæ non est aliud quam occulta detractio. Plaga certe dolosa; plaga serpentis est et aspidis mortifera: *Si mordeat serpens in silentio, ait Salomon, nihil eo minus habet, qui occulte detrahit (Eccl. x).* Quemcunque igitur in his vitis assiduum inveneris, cavendus tibi est ille; nec, donec sanetur, ad amicitiam eligendus. Abjuremus convicia, quorum ubi est Deus. Semel, fugientem a facie Absalon tantum David convicii impetens (*III Reg. n. inter hæreditaria verba, quæ pater sibi maritus detraxit, auctoritate Spiritus sancti decoratus occidendus.* Improprium nihilominus creatus in

C

D

felix Nabal Carmelus, David servitutem et fugam improperans, a Domino percusi meruit, et occidi (*I Reg. xxv*). Quod si forte contigerit, in aliquo nos legem amicitiae præterire, vitemus superbiam et amici gratiam humilitatis beneficio repetamus. Rex David amicitiam, quam Naas regi filiorum Ammon exhibuerat (*II Reg. x*), cum filio ejus Hannon misericorditer obtulisset, ille superbus et ingratus amico, contumeliam adjecti contemptui; ob quam causam tam ipsum, quam populum ejus et urbes, gladius simul et ignis absumpsit. Super omnia autem; amicorum revelare secreta sacrilegium arbitremur, quo, fides amittitur, et animæ captivatae desperatio importatur. Hinc est quod impiissimus Achitophel (*II Reg. xvii*), paricidæ consentiens, cum ei patris consilium prodidisset, cerneas suum, quod contra illud dederat non mancipatum effectui, dignum proditore finem, laqueo suspensus promeruit. Postremo detrahere amico venenum amicitiae reputemus, quod Mariæ frontem lepra perfudit (*Num. xii*), et ejectam extra castra sex diebus, populi communione privavit. Nec solum nimium iracundi, sed etiam instabiles, et suspiciosi in hac electione cavendi sunt. Cum enim amicitiae magnus fructus sit securitas, qua te credis et committis amico: quomodo in ejus amore aliqua potest esse securitas, qui omni circumfertur vento, omni acquiescit consilio? Cujus affectus molli luto comparatus, diversas et contrarias tota die, pro arbitrio imprimendis, suscipit et format imagines. Quid præterea magis competit amicitiae, quam pax quædam ad invicem et tranquillitas cordis, cujus semper expers est suspiciosus? Nunquam enim requiescit. Suspiciosum quippe semper curiositas comitatur, quæ continuos ei stimulos acuens, inquietudinis et perturbationis ei materias subministrat. Si enim viderit amicum secretius loquentem cum aliquo conditionem putabit. Si se benevolam alteri præbuerit, vel jucundum, ille se minus diligi proclamabit. Si eum corripuerit, odium interpretabitur. Si laudandum crediderit, irrisum se calumniabitur. Sed nec verborum arbitror eligendum, quia vir linguosus non justificabitur. *Vides*, inquit sapiens, *hominem promptulum ad loquendum, magis illo spem habet stultus (Prov. xxix)*. Is igitur tibi eligendus est in amicum, quem non iracundiæ furor inquietet, non instabilitas dividat, non coneruat suspicio, non verbositas a debita gravitate dissolvat. Præcipue utile est, ut eum eligas, qui tuis conveniat moribus, tuæ consueti qualitati. Inter dispares quippe mores, ut beatus ait Ambrosius, amicitia esse non potest: et ideo convenire debet sibi utriusque gratia. *GALTERUS*. Ubi ergo talis invenietur, qui nec iracundus sit, nec instabilis, nec suspiciosus? Nam verbosus quisquis est, latere non potest.

AELREDUS. Licet non facile queat reperiri, qui non his passionibus moveatur; multi certe sunt, qui his omnibus superiores inveniuntur: qui iracundiam patientia compriment, levitatem servata

gravitate cohibeant, suspiciones dilectionis contemplatione propellant. Quos maxime in amicitiam quasi exercitiores assumendos dixerim, qui vitia virtute vincentes, tanto securius possidentur, quanto fortius, etiam tentantibus vitiis resistere consueverunt. *GRATIANUS*. Ne quæso, irascaris, si loquar. Ille tuus, de quo paulo ante fecimus mentionem, quem a te receptum in amicitiam non dubitamus: utrum tibi iracundus videatur, scire desidero.

AELREDUS. Est quidem; at in amicitia minime. *GRATIANUS*. Quid est, rogo te, in amicitia non esse iracundum.

AELREDUS. Inter nos contractam amicitiam non dubitatis. *GRATIANUS*. Proorsus.

AELREDUS. Quando inter nos iras, rixas, dissensiones, æmulationes vel contentiones ortas audistis? *GRATIANUS*. Nunquam; sed hoc non illius, sed tuæ patientiæ imputamus.

AELREDUS. Fallimini. Nullo modo enim iram, quam non refrenat affectus, cujusquam patientia refrenabit, cum patientia magis iracundum excitet in furorem, in hoc aliquid sibi vel modicum solatium præstari cupiens, si in jurgiis se illi aliquis parem exhibeat. Ille sane de quo nunc nobis sermo est, ita mihi amicitiae jura conservat, ut commotum aliquando, etiam jam prorumpentem in verba solo nutu cohibeam, et ea quæ displicent nunquam producat in publicum; sed ad evaporandum suæ mentis conceptum, semper expectet secretum. Quod si non ei amicitia, sed natura præscriberet, nec ita virtuosum, nec ita laude dignum judicarem. Si vero, ut assolet, ab ejus aliquando meus sensus dissentiat; ita alterutro nobis deferimus, ut aliquando ille meam suæ, plerumque ego suam meæ præferam voluntatem. *GALTERUS*. Satis datum est Gratiano. Sed mihi velim enuclees, si forte quis incautius in eorum incidit amicitias, quos cavendos paulo ante dixisti, vel si qui eorum quos eligendos dixisti, aut in ea ipsa vitia, aut in alia forte deteriora corruerint, qualis eis servanda sit fides, qualis exhibenda gratia.

AELREDUS. Hæc, si fieri potest, in ipsa electione, vel etiam probatione cavenda sunt; ne videlicet nimis cito diligamus, maxime indignos. Digni autem sunt amicitia, quibus in ipsis causa est, cur diligantur. Attamen in his, qui probati dignique putantur, erumpunt sæpe vitia, tum in ipsos amicos, tum in alienos, quorum tamen ad amicos redundat infamia. Talibus amicis omnis diligentia adhibenda est, ut sanentur. Quod si impossibile fuerit, non amicitiam rumpendam, vel dissolvendam arbitror, sed ut quidam eleganter ait, potius paulatim dissuendam; nisi forte quædam intolerabilis injuria exarserit, ut neque rectum, neque honestum sit, ut non statim alienatio vel disjunctio fiat. Si enim aliquid molitur amicus, aut in patrem, aut in patriam, quod subita et festinata eget correctione; non amicitia lædatur, si perduellis et inimicus prodatur. Sunt alia vitia, pro quibus amicitiam non rumpendam, ut diximus, sed paulatim dissolvendam judicamus; ita tamen

ut non usque ad inimicitias, ex quibus jurgia, maledicta, contumeliæque gignuntur, erumpant. Turpe enim nimis est, cum eo hujusmodi gerere bellum, cum quo familiariter vixeris. Nam etsi his omnibus ab eo, quem in amicitiam receperas, impetaris, quibusdam quippe moris est, ut cum ipsi sic vixerint, ut jam non mereantur amari, si forte eis aliquid evenerit adversi, culpam retorqueant in amicum; læsani dicant amicitiam, et omne consilium, quod amicus dederit, suspectum habeant: et proditi, cum eorum in palam culpa processerit, non habentes ultra quid faciant, in amicum odia et maledicta congeminent, detraheites in angulis, in tenebris susurrantes, se mendaciter exaltantes, et alios similiter accusantes. Si igitur his omnibus, post dimissam amicitiam, impetaris, quandiu tolerabilia fuerint, ferenda sunt: et hic honos veteri amicitia tribuendus, ut in culpa sit, qui faciat, non is qui patiatur injuriam. Amicitia quippe æterna est, unde: *Omni tempore diligit qui amicus est (Prov. xvii)*. Si te læserit ille, quem diligis, tu tamen dilige. Si talis fuerit, ut illi amicitia subtrahatur, nunquam tamen subtrahatur dilectio. Consule quantum potes saluti ejus, prospice famæ, nec unquam amicitia ejus prodas secreta, quamvis tua ipse prodiderit. GALTERUS. Quæ sunt, rogo, illa vitia, pro quibus amicitiam paulatim dicis esse solvendam?

AELREDUS. Quinque illa, quæ paulo ante descripsimus; maxime autem revelatio secretorum, et occulti morsus detractorum. His sextum addimus. Si eos, qui tibi æque diligendi sunt, læserit, eisque quorum tua interest providere saluti, ruinæ et scandali materiam, etiam correptus præbere non desierit, maxime ubi vitiorum te tangit infamia. Non enim amor præponderare debet religioni, non fidei, non charitati civium, non plebis saluti. Rex Assuerus superbissimum Aman, quem præ cæteris amicum habuerat, suspendit in cruce (*Ezech. vii*), amicitia, quam ille fraudulentis consiliis læserat, salutem multitudinis et charitatem præponens uxoris. Jabel uxor Aber Cinei, licet pax fuerit inter Sisaram et domum Aber, plebis tamen salutem huic amicitia præferens, ipsum Sisaram clavo sopivit et malleo (*Judic. iv*). Sanctus propheta David, cum de jure amicitia cognationi Jonathæ debuerat pepercisce (*II Reg. xxi*), audiens tamen a Domino, propter Saul et domum ejus sanguinum, quia occiderat Gabaonitas, populum fame tribus annis jugiter laborasse, septem viros de cognatione ejus, Gabaonitis dedit puniendos. Hoc autem nolo vos ignorare, inter perfectos, quos sapienter electos et caute probatos, vera et spiritualis amicitia copulavit, non posse intervenire dissidium. Cum enim amicitia de duobus unum fecerit, sicut id quod unum est, non potest dividi, sic et amicitia a se non poterit separari. Patet igitur, hanc amicitiam, quæ patitur sectionem, ex ea parte qua læditur, nunquam fuisse veram. In hoc tamen amicitia probabilior, et magis virtus probatur, quod nec in eo qui læditur, desinit

A esse quod fuit; diligens eum, a quo non diligitur; honorans eum, a quo spernitur, benedicens eum, a quo maledicitur; benefaciens ei, qui sibi quod perniciosum est, machinatur. GALTERUS. Quomodo ergo amicitia solvitur, si excluso talia sunt exhibenda ab eo, a quo solvitur?

AELREDUS. Ad amicitiam quatuor pertinere specialiter videntur: scilicet dilectio et affectio, securitas et jucunditas. Ad dilectionem spectat, cum benevolentia beneficiorum exhibitio. Ad affectionem, interior quædam procedens delectatio. Ad securitatem, sine timore et suspicione omnium consiliorum et secretorum revelatio. Ad jucunditatem, de omnibus quæ contingunt, sive læta sint, sive tristia; de omnibus quæ cogitantur, sive nociva sint, sive utilia; de omnibus quæ docentur vel discuntur, quædam dulcis et amica collatio. Videsne, in quibus ab his qui merentur, solvenda est amicitia? Subtrahitur certe illa interior delectatio, quam ex amici pectore jugiter hauriebat; perit securitas, qua sua illi arcana revelabat; seponitur jucunditas, quam amica confabulatio pariebat. Familiaritas proinde illa, in qua talia continentur, ei neganda est, non subtrahenda dilectio: et hoc cum quadam moderatione et reverentia, ut si non nimius fuerit horror, semper antiquæ amicitia quædam videantur remansisse vestigia. GRATIANUS. Mihi certe placent ista, quæ dicis.

AELREDUS. Jam, de electione si sufficiunt ista quæ diximus, insinuate. GALTERUS. Vellem, ut eorum, quæ dicta sunt, summa sub brevi nobis epilogo traderetur.

AELREDUS. Geram vobis morem. Amorem amicitia diximus esse principium, nec qualemcunque, sed qui de ratione simul et affectu procedit. Qui quidem et castus est ex ratione, et ex affectu dulcis. Deinde amicitia ponendum diximus fundamentum, Dei scilicet dilectionem, ad quam omnia, quæ suggeruntur, referenda sunt, et utrum ei convenient, vel ab ea dissideant, explorandum. Quatuor subinde gradus in amicitia, quibus ad ejus summam pervenitur, custodiendos putavimus, cum amicus primum sit eligendus, deinde probandus, tunc demum admittendus, et sic postea ut decet, tractandus. Et de electione tractantes, iracundos, instabiles, suspiciosos atque verbosos exclusimus: non omnes tamen, sed eos duntaxat, qui has passiones nec ordinare, nec moderari possunt aut nolunt. Nam multi his perturbationibus sic tanguntur, ut non solum eorum in nullo lædatur perfectio, sed etiam virtus eorum moderatione laudabilis augeatur. Nam qui velut infrenes, his passionibus ac si semper feruntur in præceps, in ea vitia inevitabiliter dilabuntur et corruunt, quibus amicitia, teste Scriptura, et læditur et dissolvitur; convicia scilicet, et improprium, et secretorum revelatio, superbia, et plaga dolosa. Si tamen hæc omnia patiaris ab illo, quem semel in amicitiam suscepisti, non statim eam rumpendam dicimus, sed paulatim solvendam, talisque

felix Nabal Carmelus, David servitatem et fugam improperans, a Domino percuti meruit, et occidi (*I Reg. xxv*). Quod si forte contigerit, in aliquo nos legem amicitiae præterire, vitemus superbiam et amici gratiam humilitatis beneficio repetamus. Rex David amicitiam, quam Naas regi filiorum Ammon exhibuerat (*II Reg. x*), cum filio ejus Hannon misericorditer obtulisset, ille superbus et ingratus amico, contumeliam adjectam contemptui; ob quam causam tam ipsum, quam populum ejus et urbem, gladius simul et ignis absumpsit. Super omnia autem; amicorum revelare secreta sacrilegium arbitremur, quo, fides amittitur, et animæ captivæ desperatio importatur. Hinc est quod impiissimus Achitophel (*II Reg. xvii*), paricidæ consentiens, cum ei patris consilium prodidisset, cerneas suum, quod contra illud dederat non mancipatum effectui, dignum proditore finem, laqueo suspensus promeruit. Postremo detrabere amico venenum amicitiae reputemus, quod Mariæ frontem lepra perfudit (*Num. xii*), et ejectam extra castra sex diebus, populi communione privavit. Nec solum nimium iracundi, sed etiam instabiles, et suspiciosi in hac electione cavendi sunt. Cum enim amicitiae magnus fructus sit securitas, qua te credis et committis amico: quomodo in ejus amore aliqua potest esse securitas, qui omni circumfertur vento, omni acquiescit consilio? Cujus affectus molli luto comparatur, diversas et contrarias tota die, pro arbitrio imprimentis, suscipit et format imagines. Quid præterea magis competit amicitiae, quam pax quædam ad invicem et tranquillitas cordis, cujus semper expers est suspiciosus? Nunquam enim requiescit. Suspiciosum quippe semper curiositas comitatur, quæ continuos ei stimulos acuens, inquietudinis et perturbationis ei materias subministrat. Si enim viderit amicum secretius loquentem cum aliquo prodicionem putabit. Si se benevolam alteri præbuerit, vel jucundum, ille se minus diligere proclamabit. Si eum corripuerit, odium interpretabitur. Si laudandum crediderit, irrisum se calumniabitur. Sed nec verbosum arbitror eligendum, quia vir linguosus non justificabitur. *Vides*, inquit sapiens, *hominem promptulum ad loquendum, magis illo spem habet stultus (Prov. xxix)*. Is igitur tibi eligendus est in amicum, quem non iracundiæ furor inquietet, non instabilitas dividat, non conterat suspicio, non verborum a debita gravitate dissolvat. Præcipue utile est, ut eum eligas, qui tuis conveniat moribus, tuæ consonet qualitati. Inter dispares quippe mores, ut beatus ait Ambrosius, amicitia esse non potest: et ideo convenire debet sibi utriusque gratia. *GALTERUS*. Ubi ergo talis invenietur, qui nec iracundus sit, nec instabilis, nec suspiciosus? Nam verborum quisquis est, latere non potest.

AELREDUS. Licet non facile queat reperiri, qui non his passionibus moveatur; multi certe sunt, qui his omnibus superiores inveniuntur: qui iracundiam patientia comprimant, levitatem servata

A gravitate cohibeant, suspiciones dilectionis contemplatione propellant. Quos maxime in amicitiam quasi exercitiores assumendos dixerim, qui vitia virtute vincentes, tanto securius possidentur, quanto fortius, etiam tentantibus vitiis resistere consueverunt. *GRATIANUS*. Ne quæso, irascaris, si loquar. Ille tuus, de quo paulo ante fecimus mentionem, quem a te receptum in amicitiam non dubitamus: utrum tibi iracundus videatur, scire desidero.

AELREDUS. Est quidem; at in amicitia minime. *GRATIANUS*. Quid est, rogo te, in amicitia non esse iracundum.

AELREDUS. Inter nos contractam amicitiam non dubitatis. *GRATIANUS*. Prorsus.

AELREDUS. Quando inter nos iras, rixas, dissensiones, æmulationes vel contentiones ortas audistis? *GRATIANUS*. Nunquam; sed hoc non illius, sed tuæ patientiæ imputamus.

AELREDUS. Fallimini. Nullo modo enim iram, quam non refrenat affectus, cujusquam patientia refrenabit, cum patientia magis iracundum excitet in furorem, in hoc aliquid sibi vel modicum solatium præstari cupiens, si in jurgiis se illi aliquis parem exhibeat. Ille sane de quo nunc nobis sermo est, ita mihi amicitiae jura conservat, ut commotum aliquando, etiam jam prorumpentem in verba solo nutu cohibeam, et ea quæ displicent nunquam producat in publicum; sed ad evaporandum suæ mentis conceptum, semper expectet secretum. Quod si non ei amicitia, sed natura præscriberet, nec ita virtuosum, nec ita laude dignum judicarem. Si vero, ut assolet, ab ejus aliquando meus sensus dissentiat; ita alterutro nobis deferimus, ut aliquando ille meam suam, plerumque ego suam meam præferam voluntatem. *GALTERUS*. Satis datum est Gratiano. Sed mihi velim enuclees, si forte quis incautius in eorum incidit amicitias, quos cavendos paulo ante dixisti, vel si qui eorum quos eligendos dixisti, aut in ea ipsa vitia, aut in alia forte deteriora corruerint, qualis eis servanda sit fides, qualis exhibenda gratia.

AELREDUS. Hæc, si fieri potest, in ipsa electione, vel etiam probatione cavenda sunt; ne videlicet nimis cito diligamus, maxime indignos. Digni autem sunt amicitia, quibus in ipsis causa est, cur diligantur. Attamen in his, qui probati dignique putantur, erumpunt sæpe vitia, tum in ipsos amicos, tum in alienos, quorum tamen ad amicos redundat infamia. Talibus amicis omnis diligentia adhibenda est, ut sanentur. Quod si impossibile fuerit, non amicitiam rumpendam, vel dissolvendam arbitror, sed ut quidam eleganter ait, potius paulatim dissolvendam; nisi forte quædam intolerabilis injuria exarserit, ut neque rectum, neque honestum sit, ut non statim alienatio vel disjunctio fiat. Si enim aliquid molitur amicus, aut in patrem, aut in patriam, quod subita et festinata egeat correctione; non amicitia lædetur, si perduellis et inimicus prodatur. Sunt alia vitia, pro quibus amicitiam non rumpendam, ut diximus, sed paulatim dissolvendam judicamus.

ut non usque ad inimicitias, ex quibus jurgia, maledicta, contumeliæque gignuntur, erumpant. Turpe enim nimis est, cum eo hujusmodi gerere bellum, cum quo familiariter vixeris. Nam etsi his omnibus ab eo, quem in amicitiam receperas, impetaris, quibusdam quippe moris est, ut cum ipsi sic vixerint, ut jam non mereantur amari, si forte eis aliquid evenerit adversi, culpam retorqueant in amicum; læsam dicant amicitiam, et omne consilium, quod amicus dederit, suspectum habeant: et prodiiti, cum eorum in palam culpa processerit, non habentes ultra quid faciant, in amicum odia et maledicta congeminant, detrahentes in angulis, in tenebris susurrantes, se mendaciter exaltantes, et alios similiter accusantes. Si igitur his omnibus, post dimissam amicitiam, impetaris, quandiu tolerabilia fuerint, ferenda sunt: et hic honos veteri amicitiae tribuendus, ut in culpa sit, qui faciat, non is qui patiatur injuriam. Amicitia quippe æterna est, unde: *Omni tempore diligit qui amicus est* (Prov. xvii). Si te læserit ille, quem diligis, tu tamen dilige. Si talis fuerit, ut illi amicitia subtrahatur, nunquam tamen subtrahatur dilectio. Consule quantum potes salutem ejus, prospice famæ, nec unquam amicitiae ejus prodas secreta, quamvis tua ipse proderit. GALTERUS. Quæ sunt, rogo, illa vitia, pro quibus amicitiam paulatim dicis esse solvendam?

ÆLREDUS. Quinque illa, quæ paulo ante descripsimus; maxime autem revelatio secretorum, et occulti morsus detractionum. His sextum addimus. Si eos, qui tibi æque diligendi sunt, læserit, eisque, quorum tua interest providere salutem, ruinæ et scandali materiam, etiam correptus præbere non desierit, maxime ubi vitiorum te tangit infamia. Non enim amor præponderare debet religioni, non fidei, non charitati civium, non plebis salutem. Rex Assuerus superbissimum Aman, quem præ cæteris amicum habuerat, suspendit in cruce (Ezech. vii), amicitiae, quam ille fraudulentis consiliis læserat, salutem multitudinis et charitatem præponens uxoris. Jabel uxor Aber Cinei, licet pax fuerit inter Sisaram et domum Aber, plebis tamen salutem huic amicitiae præferens, ipsum Sisaram clavo sopivit et malleo (Judic. iv). Sanctus propheta David, cum de jure amicitiae cognationi Jonathæ debuerat pepercisse (II Reg. xxi), audiens tamen a Domino, propter Saul et domum ejus sanguinum, quia occiderat Gabaonitas, populum fame tribus annis jugiter laborasse, septem viros de cognatione ejus, Gabaonitis dedit puniendos. Hoc autem nolo vos ignorare, inter perfectos, quos sapienter electos et caute probatos, vera et spiritualis amicitia copulavit, non posse intervenire dissidium. Cum enim amicitia de duobus unum fecerit, sicut id quod unum est, non potest dividi, sic et amicitia a se non poterit separari. Patet igitur, hanc amicitiam, quæ patitur securitatem, ex ea parte qua redditur, non posse virtus probat.

esse quod fuit; diligens eum, a quo non diligitur; honorans eum, a quo spernitur, benedicens eum, a quo maledicitur; benefaciens ei, qui sibi quod perniciosum est, machinatur. GALTERUS. Quomodo ergo amicitia solvitur, si excluso talia sunt exhibenda ab eo, a quo solvitur?

ÆLREDUS. Ad amicitiam quatuor pertinere specialiter videntur: scilicet dilectio et affectio, securitas et jucunditas. Ad dilectionem spectat, cum benevolentia beneficiorum exhibitio. Ad affectionem, interior quædam procedens delectatio. Ad securitatem, sine timore et suspitione omnium consiliorum et secretorum revelatio. Ad jucunditatem, de omnibus quæ contingunt, sive læta sint, sive tristia; de omnibus quæ cogitantur, sive nociva sint, sive utilia; de omnibus quæ docentur vel discuntur, quædam dulcis et amica collatio. Videsne, in quibus ab his qui merentur, solvenda est amicitia? Subtrahitur certe illa interior delectatio, quam ex amici pectore jugiter hauriebat; perit securitas, qua sua illi arcana revelabat; seponitur jucunditas, quam amica confabulatio pariebat. Familiaritas proinde illa, in qua talia continentur, ei neganda est, non subtrahenda dilectio: et hoc cum quadam moderatione et reverentia, ut si non nimius fuerit horror, semper antiquæ amicitiae quædam videantur remansisse vestigia. GRATIANUS. Mihi certe placent ista, quæ dicis.

ÆLREDUS. Jam, de electione si sufficiunt ista quæ diximus, insinuate. GALTERUS. Vellem, ut eorum, quæ dicta sunt, summa sub brevi nobis epilogo traderetur.

ÆLREDUS. Geram vobis morem. Amorem amicitiae diximus esse principium, nec qualemcunque, sed qui de ratione simul et affectu procedit. Qui quidem et castus est ex ratione, et ex affectu dulcis. Deinde amicitiae ponendum diximus fundamentum, Dei scilicet dilectionem, ad quam omnia, quæ suggeruntur, referenda sunt, et utrum ei convenient, vel ab ea dissideant, explorandum. Quatuor subinde gradus in amicitia, quibus ad ejus summam pervenitur, custodiendos putavimus, cum amicus primum sit eligendus, deinde probandus, tunc demum admittendus, et sic postea ut decet, tractandus. Et de electione tractantes, iracundos, instabiles, suspiciosos atque verbosos exclusimus: non omnes tamen, sed eos duntaxat, qui has passiones nec ordinare, nec moderari possunt aut volunt. Nam multi his perturbationibus sic tanguntur, ut non solum eorum in nullo ledatur perfectio, sed etiam virtus eorum moderatione turbabilis angeatur. Nam qui velut infrenes, his passionibus ac i semper feruntur in præceps, in ea via inevitabiliter debilitantur et corrumpunt, quibus amicitia, teste Scriptura, et leditur et dissolvitur: coercitio scilicet, et imperium, et secretorum revelatio, superbia, et mendaciosa. Si tamen deus omnia patiaris ab illis, et emel in amicitiam recepisti, non statim solvenda est, sed paulatim solvenda.

servetur antiquæ amicitiae reverentia, ut licet ipsum a secretis tuis amoveas, nunquam tamen ei dilectionem subtrahas, auxilium tollas, neques consilium. Quod si etiam ad blasphemias et maledicta ejus prorumpat insania, tu tamen defer foederi, defer charitati, ut in culpa sit qui intulit, non ille qui pertulit injuriam. Porro si patri, si patriæ, si civibus, si subditis, si amicis inventus fuerit perniciosus, statim familiaritatis rumpendum est vinculum, nec unius amor perditioni multitudinis præferatur. Hæc ne proveniant, in ipsa electione cavendum, ut videlicet is eligatur, quem non ad ista furor impellat, aut levitas trahat, aut verbositas præcipitet, aut abducat suspicio: maxime, qui non nimium a tuis dissentiat moribus, nec a qualitate discordet. Quia vero de vera amicitia loquimur, quæ non potest esse nisi inter bonos, de illis, de quibus, quod non sint eligendi, nulla potest esse cunctatio, ut turpes, avari, ambitiosi, criminosi, nullam facimus mentionem. Si vobis de electione satis datum est, ad probationem deinceps transeamus. GALTERUS. Opportunum hoc; nam mihi semper ad ostium oculus est, ne forte quis irrumpat, qui vel nostris delicis spem ponat, vel quid amaritudinis misceat, vel aliquid superducat inane. GRATIANUS. Cellerarius adest, cui si concedatur ingressus, non erit tibi facultas ulterius procedendi. Sed ecce ego observo januam, tu Pater, perge quo cœperas.

AELREDUS. Quatuor probanda sunt in amico: fides, intentio, discretio, patientia. Fides, ut ei te secure committas. Intentio, ut nihil ex amicitia, nisi Deum et naturale ejus bonum exspectes. Discretio, ut quid præstandum amico, quid ab eo petendum, in quibus contristandum pro eo, in quibus amico congratulandum, pro quibus eum corripiendum, modum, tempus et locum non ignores. Patientia vero, ne correptus doleat, ne corripientem contemnat vel odiat, ut eum pro amico quolibet adversa sustinere non pigeat. Nihil in amicitia fide præstantius, quæ ipsius nutrix videtur et custos. Ipsa se in omnibus adversis et prosperis, lætis et tristibus, jucundis et amaris, præbet æqualem: eodem intuens oculo humilem et sublimem, pauperem et divitem, sortem et debilem, sanum et ægrotum. Fidelis proprie amicus nihil in amico, quod extra ejus

amici, quamvis in sinistris maxime. Nam, ut superius diximus, nihil est quod amicitiam magis lædit, quam consiliorum proditio. Evangelica vero sententia est: *Qui in modico fidelis est, et in multo fidelis erit* (Luc. xvi). Amicis itaque, quibus adhuc probationem credimus necessariam, non omnia, nec profunda nostra sunt committenda secreta, sed primo exteriora vel modica, de quibus non magnopere curandum est, an celentur an nudentur; cum tanta tamen cautione, ac si plurimum obessent pro dita, prodessent autem celata. In quibus si fidelis fuerit inventus, in majoribus experiendum non dubites. Quod si forte sinistrum aliquid de te fama vulgaverit, si quisquam malitia famam tuam fuerit persecutus, et ille nullius ad credendum adducatur suggestionem, nulla moveatur suspicio, nulla dubitatione turbetur; de ejus fide ulterius nulla tibi debet esse cunctatio, sed quasi de certa et stabili, non parva exsultatio. GRATIANUS. Recordor nunc tui illius amici transmarini, de quo nobis fecisti sæpe mentionem, quem ob hoc verissimum tibi ac fidelissimum probasti amicum, quod falsa de te referentibus, non solum non adhibuerit fidem, sed nec ulla sit hæsitatio pulsatus: quod nec de tuo amicissimo, antiquo scilicet Claræ-Vallis sacrista, præsumendum putasti. Sed quoniam de probatione fidei satis actum est, ad cætera enucleanda procede.

AELREDUS. Diximus etiam intentionem esse probandam. Perneccessarium hoc: sunt enim plerique, qui in rebus humanis nihil norunt bonum, nisi quod temporaliter fructuosum sit. Hi amicos sicut boves suos diligunt, ex quibus aliquid boni sperant capturos: qui profecto germana et spiritali carent amicitia, propter Deum et se appetenda, nec in se ipsis naturale contuentur exemplar: ubi facile deprehenditur vis ejus qualis sit, et quanta sit. Ipse Dominus ac Salvator noster veræ nobis amicitiae formam præscripsit: *Diliges, inquit, proximum tuum sicut te ipsum* (Matth. xxii). En speculum. Diligis te ipsum. Ita plane, si Deum diligis; si nempe talis es, qualem in amicitiam eligendum descripsimus. Aliquam, rogo, a te ipso, hujus tuæ dilectionis mercedem judicas exigendam? Minime profecto, sed quod per se sibi quisque charus est. Nisi igitur et tu hunc ipsum in alium transferas affectum, charus ille tibi, æque ut tu, esse non poterit. Tunc, enim erit ipse, quem diligis, alter tu, si tuam in ipsum transfuderis charitatem. Non enim, ut ait sanctus Ambrosius, vegetigalis est amicitia, sed plena decoris, plena gratiæ. Virtus est, non quæstus, quia pecunia non potitur, sed gratia; nec licitatione pretiorum, sed concertatione benevolentiae. Ejus igitur, quem elegisti, subtiliter est probanda intentio, ne secundum spem commodi cujuslibet tibi velit in amicitia copulari, mercenariam eam æstimans non gratuitam. Certiores autem plerumque sunt amicitiae inopum quam divitum, cum spem lucri sic tollat paupertas, ut amicitiae non inuatur, sed potius auget charitatem. Divitiibus itaque assentatorie gra-

AELREDUS. Multa sunt alia, quibus fides probatur

tificatur; erga pauperem nemo simulator est. Verum est quidquid defertur pauperi, cujus amicitia invidia vacat. Hæc diximus, ut in amicis mores probemus, non æstimemus censum. Sic ergo probatur intentio. Si eum videris tuorum magis cupidum, quam tui; aucupari semper aliquid, quod tua sibi conferri possit industria, honorem, gloriam, divitias, libertatem; in quibus omnibus si dignior i'lo præferatur, vel certe in tua non sit potestate quod appetitur, qua tibi intentione adhæserit, facile pervidebis. Jam nunc de discretione videamus. Qui lam perverse satis, ne dicam impudenter, talem amicum habere voluit, quales ipsi esse non possunt. Illi sunt, qui leves quoque amicorum transgressiones impatienter ferunt, austere corripiunt, et carentes discretione magna negligunt, contra minima quæque se erigunt, confundunt omnia, non locum servant, ubi; non tempus, quando; non personas, quibus qualibet vel publicare conveniat, vel celare. Quocirca illius, quem eligis, est probanda discretio; ne si improvidum quemquam vel imprudentem tibi in amicitia sociaveris, lites quotidianas et jurgia tibi ipse perquiras. Sane hanc in amicitia necessariam esse virtutem satis facile est pervidere, qua si quis caruerit, instar navis absque gubernaculo, pro impetu spiritus, instabili et irrationabili semper motu feretur. Sic et multæ causæ deesse non poterunt, quibus illius, quem cupis esse amicum, probetur patientia: cum necesse sit arguere eum quem diligis: quod aliquando quasi ex industria durius fieri oportet, ut sic ejus vel probetur, vel exerceatur tolerantia. Id sane attendendum est, ut licet talia reperiantur in eo quem probas, quæ offendant animum, vel alicujus secreti incauta revelatione, vel alicujus temporalis commodi cupiditate, vel minus discreta correptione, vel aliqua debite lenitatis transgressione, non statim a proposita dilectione vel electione resiliat, quandiu correctionis ejus spes ulla relucet. Nec quemquam in amicis eligendis, vel probandis tædeat esse sollicitum; cum hujus laboris fructus vitæ sit medicamentum, et immortalitatis solidissimum fundamentum. Cum enim plurimi in thesauris multiplicandis, in bobus et asinis, in ovibus et capris nutriendis, eligendis, comparandis, satis periti sint, indiciaque certa in his omnibus cognoscendis non desint, dementiae res est, eandem in amicis acquirendis, vel probandis non dare operam, et quasdam addiscere notas, quibus hi, quos eligimus in amicos, ad amicitiam probentur idonei. Cavendus sane est quidam impetus amoris, qui præcurrit judicium, et probandi adimit potestatem. Est proinde viri prudentis sustinere, hunc refrenare impetum, ponere modum benevolentia, paulatim procedere in affectum, donec jam probato se totum dedat, et committat amico. GALTERUS. Fateor, adhuc me movet illorum sententia, qui sine hujusmodi amicis vivere tutius arbitrantur.

ÆLREDUS. Mirum hoc, cum sine amicis nulla prorsus vita jucunda sit. GALTERUS. Cur rogo te?

ÆLREDUS. Ponamus totum genus humanum exemptum mando, te solum superstitem reliquisse. Et ecce coram te omnes mundi deliciae et divitiæ, aurum, argentum, lapides pretiosi, urbes muratæ, castra turrata, ampla ædificia, sculpturæ, picture. Sed et reformatum te in antiquum cogita statum, omnia habere subjecta, oves et boves universas, insuper et pecora campi, volucres cæli et pisces maris, qui perambulant scimitas maris (Psal. viii). Dic rogo nunc, utrum sine socio omnia tibi hæc possent esse jucunda? GALTERUS. Minime.

ÆLREDUS. Quod si unum haberes cujus nescires linguam, ignores mores, cujus te lateret et amor et animus? GALTERUS. Si non aliquibus siguis efficere possem, ut esset amicus, mallem nullum, quam talem habere.

ÆLREDUS. Si autem unus adesset, quem æque ut te ipsum diligeres, a quo te similiter diligi non dubitares, nonne omnia, quæ prius videbantur amara, dulcia redderentur et sapida? GALTERUS. Prorsus ita est.

ÆLREDUS. Nonne quanto plures haberes de talibus, tanto feliciorum te judicares? GALTERUS. Verissime.

ÆLREDUS. Hæc est illa mira et magna felicitas, quam exspectamus, Deo ipso operante et diffundente inter se et creaturam suam, quam sustulerit, inter ipsos gradus et ordines, quos distinxerit, inter singulos quosque, quos elegerit, tantam amicitiam et charitatem, ut sic quisque diligat alium sicut se ipsum; ac per hoc sicut unusquisque de propria, sic et de alterius felicitate lætetur; et ita singulorum beatitudo omnium sit, et omnium beatitudinum universitas singulorum. Ibi nulla cogitationum occultatio, nulla affectionum dissimulatio. Hæc est vera et æterna amicitia, quæ hic inchoatur, ibi perficitur; quæ hic paucorum est, ubi pauci boni; ibi omnium, ubi omnes boni. Hic necessaria probatio, ubi est sapientium et stultorum permistio; ibi probatione non egent, quos beatificat angelica illa et quodammodo divina perfectio. Ad hanc proinde similitudinem comparemus amicos, quos non secus ac nos ipsos diligamus; quorum nobis nuda sint omnia, quibus omnia nostra pandamus secreta; qui firmi sint, et stabiles, et constantes in omnibus. Putasne quemquam mortalium esse, qui non velit amari? GALTERUS. Non æstimo.

ÆLREDUS. Si quem videres inter multos vivere, et omnes habere suspectos, quasi insidiatores capitis sui timere omnes, nullum diligere, nec se diligi a quoquam putare, non eum miserrimum judicares? GALTERUS. Miserrimum plane.

ÆLREDUS. Ergo ipsum felicissimum non negabis, qui in eorum, inter quos vivit, visceribus requiescit, amans omnes et amatus ab omnibus, quem ab hac suavissima tranquillitate nec suspicio dividat nec timor excutiat. GALTERUS. Optime ac verissime.

ÆLREDUS. Quid si forte de omnibus difficile inventu sit in presenti, cum id nobis in futurum ser-

vetur, quanto plures vobis abundant hujusmodi, tanto nobis feliciores æstimabimus? Nudiustertius cum claustra monasterii circuirem, consedente fratrum amantissima corona, et quasi inter paradisiacas amœnitates singularum arborum folia, flores fructusque mirarer; nullum inveniens in illa multitudine, quem non diligerem et a quo me diligi non confiderem, tanto gaudio perfusus sum, ut omnes mundi hujus delicias superaret. Sentiebam quippe meum spiritum transfusum in omnibus, et in me omnium transnigrasse affectum, ut dicerem cum Propheta: *Ecce quam bonum et quam jucundum, habitare fratres in unum!* (Psal. cxxxii.) GRATIANUS. Non omnes illos, quos sic diligis et a quibus sic diligeris, te in amicitiam assumpsisse putabimus?

AELREDUS. Plerosque omni affectu complectimur, quos tamen ad amicitiam secreta non admittimus; quæ maxime in omnium secretorum, et consiliorum nostrorum revelatione consistit: unde Dominus in Evangelio: *Jam non dicam vos servos, sed amicos meos; causamque subjungens, qua amici nomine digni haberentur: Quia omnia, inquit, quæ audivi a Patre meo, nota feci vobis* (Joan. xv). Et alias: *Vos amici mei estis, si feceritis quæ præcipio vobis* (ibid.). De his verbis, ut sanctus ait Ambrosius (lib. 3, *De offic.* c. 21), dedit formam amicitiam quam sequamur, ut faciamus amici voluntatem, ut aperiamus secreta nostra amico, quæcunque in pectore habemus, et illius arcana non ignoremus. Ostendimus illi nos pectus nostrum, et ille nobis aperiat suum. Nihil enim occultat amicus. Si verus est, effundit animum suum, sicut effundebat mysteria Patris Dominus Jesus. Hæc Ambrosius. Quam multos ergo diligimus, quibus minus cautum est, sic nostrum propalare animum, et effundere viscera quorum vel ætas, vel sensus, sive discretio, ad talia sustinenda non sufficit. GALTERUS. Hæc amicitia sublimis et perfecta est, ut ad eam aspirare non audeam. Mihi et huic Gratiano illa sufficit, quam tuus Augustinus describit (lib. iv, *Meditat.* c. 8), colloqui scilicet et corridere, et vicissim benevole obsequi, simul legere, simul conferre, simul nugari et simul honestari: dissentire interdum sine odio, tanquam homo sibi, atque ipsa rarissima dissensione condire consensiones plurimas; docere aliquid invicem, aut discere ab invicem, desiderare absentes cum molestia, suscipere advenientes cum lætitia. His atque hujusmodi, a corde amantium et redamantium procedentibus signis per os, per linguam, per oculos, et mille motus gratissimos, quasi fomitibus conflare animos, et ex pluribus unum facere. Hoc est quod nos diligendum credimus in amicis; ita ut rea sibi nostra videatur conscientia, si non amaverimus redamantem, aut si amantem non redamaverimus.

AELREDUS. Amicitia hæc carnalium est, et maxime adolescentium, quales aliquando fuerant ipse et suus, de quo tunc loquebatur, amicus: quæ tamen, exceptis nugis et mendaciis; si nulla interces-

A serit inhonestas, spe uberioris gratiæ toleranda est, quasi quædam amicitiam sanctioris principia; quibus, crescente religione et spiritualium studiorum paritate, accedente etiam maturioris ætatis gravitate et spiritualium sensuum illuminatione, purgatori affectu ad altiora, quasi e vicino conscendant: sicut heterna die ab hominis ad Dei ipsius amicitiam, ob quamdam similitudinem diximus facilius transeundum. Sed jam tempus est, ut, quem admodum amicitia sit colenda, deinceps videamus. Firmamentum igitur stabilitatis et constantiam in amicitia fides est; nihil est enim stabile quod infidum est. Simples quippe, et communes, et consentientes, et qui iisdem rebus moveantur, esse debent amici ad invicem: quæ omnia pertinent ad fidelitatem. Non enim fidum potest esse multiplex ingenium et tortuosum; neque qui non eisdem rebus moventur, nec eisdem consentiunt, nec stabilis esse possunt amicitiam aut fidei. Præ omnibus autem cavenda est suspicio, quæ est amicitiam venenum. Non unquam de amico mala sentiamus, nec mala dicenti credamus vel consentiamus. Accedat hinc in sermone jucunditas, hilaritas in vultu, suavitas in moribus, in oculorum etiam nutu serenitas, in quibus haudquaquam mediocre in amicitia condimentum. Tristitia namque et severior facies habet quamdam honestam gravitatem, sed amicitiam quasi remissior aliquando debet esse, et liberior et dulcior, ad comitatem facilitatemque sine levitate et dissolutione proclivior. Est præterea illius amicitiam, parem esse inferiori superiorem. Sæpe enim quidem inferioris gradus vel ordinis, vel dignitatis, vel scientiam, ab excellentioribus assumuntur in amicitiam: quos oportet omnia, quæ extra naturam sunt, contemnere et æstimare quasi nihilum et inane; et in pulchritudinem amicitiam, quæ non sericis vel gemmis ornatur, non possessionibus dilatatur, non pinguescit deliciis, nec abundat divitiis, non honoribus extollitur, non dignitatibus inflatur, semper attendere; et sic ad originis recurrentes principium, æqualitatem, quam natura dedit, non autem circumpendentiam, quæ mortalibus cupiditas præstitit, subtili examinatione considerare. Itaque in amicitiam, quæ nature simul D et gratiam optimum donum est, sublimis descendat, humilis ascendat; dives egeat, pauper ditescat: et ita unusquisque alteri suam conditionem communicet, ut fiat æqualitas. Unde scriptum est. *Qui multum habuit, non abundavit: et qui modicum, non minoravit* (II Cor. viii). Nunquam ergo tuo te præferas amico, sed si forte in iis quæ diximus superior inveniris, tunc te magis amico submittere non cuncteris, præstare confidentiam, extollere verecundum, et tanto plus ei conferre honoris, quanto minus conferendum conditio vel paupertas præscribit. Præstantissimus juvenum Jonathas, non regium stemma, nec regni expectationem attendens, fœdus iniiit cum David, et servum in amicitiam adæquans Domino, sic fugatum a patre, sic latitantem in ere-

mo, sic adjudicatum morti, neci destinatum, sibi prætulit; se humilians, et illum exaltans. *Tu, inquit, eris rex, et ego ero secundus post te (I Reg. xx).* O præclarissimum veræ amicitiae speculum! Mira res! Rex furebat in servum, et quasi in æmulum regni totam patriam excitabat, sacerdotes arguens proditionis, pro sola servitione trucidat; lustrat nemora, valles exquirat, montes et rupes armata obsidet manu, omnes se regis indignationis spondent ultores: solus Jonathas, qui solus justius poterat invidere, patri resistendum putavit, deferendum amico, præbendum in tanta adversitate consilium, et amicitiam regno præferens: *Tu eris, ait, rex, et ego ero secundus post te.* Et vide, quomodo pater adolescentis contra amicum excitabat invidiam, conviciis urgens, terrenis minis, spoliandum regno, honore privandum commemorans. Cum enim in David mortis sententiam protulisset, Jonathas amico non defuit. *Quare morietur David? Quid peccavit? Quid fecit? Ipse posuit animam suam in manu sua, et percussit Philistæum, lætatus es. Quare ergo morietur? (ibi!).* Ad hanc vocem versus in insaniam rex, lancea nisus est confodere Jonatham cum pariete, addensque convicia minis: *Fili, inquit, mulieris ultro virum rapientis; scio quia diligis eum in confusionem tuam, et in confusionem ignominiosæ matris tuæ.* Deinde totum virum, quo pectus juvenis aspergeretur, evomuit, adjiciens verbum ambitionis incitamentum, fomentum invidiæ, zeli et amaritudinis incentivum. *Quandiu vixerit filius Isai, non stabilietur regnum tuum.* Quis non moveretur his verbis, non invideret? Cujus amorem, cujus gratiam, cujus amicitiam non corrumpent, non minuerent, non obliterarent? Ille amantissimus adolescens amicitiae jura conservans, fortis ad inimas, patiens ad convicia, propter amicitiam regni contemptor, immemor gloriæ, sed memor gratiæ. *Tu eris, inquit, rex, et ego ero secundus post te.* Repertos quosdam dicit Tullius, qui pecuniam præferre amicitiae sordidum æstimarent; illos autem impossibile reperiri, qui honores, magistratus, imperia, potestates, opes non amicitiae anteponant; ut cum ex altera parte proposita hæc sint, ex altera jus amicitiae, non multa illa malint. Imbecillis est enim natura, ad contemnendam potentiam. « Ubi enim, ait, invenies, qui honorem amici anteponat suo? » Ecce inventus est Jonathas victor naturæ, gloriæ ac potestatis contemptor, qui honorem amici suo præferret. *Tu eris, inquit, rex, et ego ero secundus post te.* Hæc est vera, perfecta, stabilis et æterna amicitia: quam invidia non corrumpit, non suspicio minuit, non dissolvit ambitio; quæ sic tentata non cessit, sic arietata non corruiit; quæ tot conviciis pulsata cernitur inflexibilis, tot læcessita injuriis permansit immobilis. *Vade ergo, et tu fac similiter (Luc. x).* Verum, si tibi præferre quem diligis, durum vel etiam impossibile judicas; vel parem cum tibi facere, si vis

esse amicus, non negligas. Non enim amicitia recte colitur, a quibus æqualitas non servatur. Defer amico ut æquali, ait Ambrosius (lib. iii *De offic.* cap. 21), ne te pudeat ut prævenias amicum officio. Amicitia enim nescit superbiam. Fidelis quippe amicus medicamentum est vitæ, immortalitatis gratia. Jam in beneficiis, quomodo colenda sit, attendamus, et hinc aliquid de alienis manibus extorqueamus. Hæc lex, ait quidam, in amicitia sancitur, ut ab amicis honesta petamus, et pro amicis honesta faciamus, nec exspectemus ut rogemur; cunctatio semper absit! Si perdenda est pecunia propter amicum, multo magis amici utilitatibus vel necessitatibus conferenda. Sed non omnes omnia possunt. Abundat iste pecunia, ille agris et possessionibus; alter in consiliis plus potest, alter magis excellit in honoribus. In his qualem te debeas exhibere amico, prudenter advertit. Et de pecunia satis dedit Scriptura: *Perde, inquit, pecuniam propter amicum (Eccli. xxvi).* Sed quia oculi sapientis in capite ejus, si nos simus membra et Christus caput, faciamus quod ait Propheta: *Oculi mei semper ad Dominum (Psal. xxiv),* ut ab eo accipiamus vivendi formam, de quo scriptum est: *Si quis indiget sapientia, postulet a Domino, qui dat omnibus affluenter, et non improperat (Jac. i).* Sic igitur des amico, ut non improperes, non mercedem exspectes, non frontem obducas, non vultum avertas, non deponas oculos: sed serena facie, hilari vultu, sermone jucundo intercide verba petentis: occurre benevolentia, ut non rogatus videaris præstare quod petitur. Ingenuus animus nihil magis erubescendum æstimat, quam rogare. Cum igitur tibi cum amico tuo esse debeat cor unum et anima una, injuriosum est, si non sit et pecunia una. Hæc igitur lex in hac parte inter amicos teneatur; ut sic se sibi suaque impendant, ut qui dat, servet hilaritatem; qui accipit, non perdat securitatem. Booz cum Ruth Moabitidis advertisset inopiam (*Ruth. ii*), post messorum suos legentem spicas alloquitur, consolatur, invitatur ad convivium puerorum, et verecundiæ ejus ingenue parcens, jubet messoribus etiam de industria spicas relinquere, quas illa colligeret absque pudore. Sic et nos debemus amicorum necessitates subtilius explorare, petitorum beneficiis prævenire, talem in dando modum servare, ut ille gratiam videatur præstare, qui accipit, magis quam ille, qui dedit. GALTERUS. Nobis igitur, quibus nihil accipere, nihil dare permittitur, qualis orit in hac parte spiritalis amicitiae gratia?

AELREDUS. Felicissimam vitam, ait sapiens (24), ducerent homines, si duo hæc verba de medio tollerentur, Meum et Tuum. Magnam certe præstat spiritali amicitiae firmitatem sancta paupertas, quæ ideo sancta est, quia voluntaria. Cum enim peremptorium sit amicitiae cupiditas, tanto facilius ami-

cilia parta servatur, quanto animus ab illa peste A satisfacere. Vidi enim aliquos in amicis corrigendis, conceptam amaritudinem, ebullientemque furorem, nunc zeli, nunc libertatis nomine palliare : et secutos impetum, non rationem; sua tali correptione nunquam prodesse, imo et obesse plurimum. At inter amicos nulla vitii hujus excusatio est. Debet enim amicus amico compati, condescendere, vitium ejus suum putare, corripere humiliter, compatienter. Corripiat eum vultus tristior, sermo dejectior, intercipient verba lacrymæ; ut non solum videat, sed etiam sentiat correptionem ex amore, et non ex rancore procedere. Si forte primam correptionem respuerit, recipiet vel secundam. Tu interim ora, tu plora; tristem præferens vultum, pium servans affectum. Exploranda est etiam animi illius qualitas. Nam sunt, quibus blanditiæ prosunt, et his libentius acquiescunt. Sunt, qui pro nihilo eas ducunt, et facilius verbo vel verbere corriguntur. Amicus proinde ita se conformet et aptet amico, ut ejus congruit qualitati : et cui in exteriori adversitate debet adesse, his quæ sunt adversa spiritui, multo magis festinet occurrere. Igitur sicut monere et moneri proprie amicitiae est; et alterum libere facere, non asperere; alterum patienter accipere, non repugnanter : sic habendum est, in amicitia nullam pestem esse majorem, quam adulationem et assentationem : quæ sunt levium hominum, atque fallacium, ad voluntatem loquentium omnia, nihil ad veritatem. Nulla proinde sit inter amicos cunctatio, simulatio nulla, quæ maxime repugnat amicitiae. Debet quippe amico veritatem; sine qua nomen amicitiae valere non potest. *Corripiet me*, ait sanctus David, *justus in misericordia, et increpabit me : oleum autem peccatoris non impinguet caput meum (Psal. cxl)*. Simulator et callidus provocat iram Dei. Inde Dominus per prophetam : *Popule meus, qui beatum te dicunt, ipsi te decipiunt, et viam gressuum tuorum dissipant (Isa. iij)*. Simulator enim ore, ut Salomon ait, *decipit amicum suum (Prov. xi)*. Quocirca sic colenda est amicitia, ut si forte certis ex causis admittenda videatur dissimulatio, sed simulatio nunquam. GALTERUS. Quomodo, quæso, dissimulatio necessaria est, quæ ut mihi videtur, semper vitium est?

D AELREDUS. Falleris, fili, nam et Deus dissimulare dicitur peccata delinquentium, nolens mortem peccatoris, sed ut convertatur, et vivat. GALTERUS. Distingue, rogo, inter simulationem et dissimulationem.

AELREDUS. Simulatio, ut mihi videtur, deceptorius quidam consensus est, contra judicium rationis, quam Terentius in persona Gnatonis satis eleganter expressit. « Negat quis? Nego. Ait? Aio. Postremo imperavi egomet omnia mihi assentari. » Et forte hæc ethnicus ille de nostris mutuavit thesauris, sensum prophetæ nostri suis exprimens verbis. Nam et hoc ipsum ex persona plebis perversæ dixisse prophetam, manifestum est : *Videte nobis vana, loquimini nobis placentia (Isa. xxx)*. Et

cilia parta servatur, quanto animus ab illa peste purgatur invenitur. Sunt tamen alia in spiritali amore beneficia, quibus et adesse sibi, et prodesse possunt amici. Primum ut solliciti sint pro invicem, erubescant alter pro altero, alter gaudeat pro altero, alterius lapsus ut suum lugeat, alterius profectum suum existimet. Quibus modis potest erigat pusillanimum, suscipiat infirmum, consoletur tristem, iratum sustineat. Sic præterea oculos reveareat amici, ut nihil quod inhonestum sit agere, nihil quod dedecet, loqui præsumat. Cum enim quidquid ipse deliquerit, ita redundet in amicum, ut non solum intra se erubescat et doleat; sed etiam is qui videt vel audit, sibi, ac si ipse peccasset, impropere; profecto licet non sibi, amico tamen credit esse parcendum. Optimus itaque comes amicitiae verecundia est, et ideo maximum ornamentum tollit amicitiae, qui ab ea tollit verecundiam. Quam sæpe conceptam ab intus iracundiæ flammam, et jam in publicum erumpentem, amici mei nutus compescuit vel exstinxit! quoties verbum indecens usque ad fauces progressum, austerior illius aspectus repressit! Quam sepe incautus resolutus in risum, vel in otiosa lapsus, in ejus adventu debitam gravitatem recepi! Præterea quidquid suadendum est, ab amico facilius recipitur, et securius retinetur, cujus magna in suadendo debet esse auctoritas, cum nec fides ejus dubia, nec adulatio sit suspecta. Amicus igitur amico, quod honestum est, suadeat secure, manifeste, libere. Nec solum monendi sunt amici, sed si opus fuerit, objurgandi. Nam cum quibusdam molesta sit veritas, siquidem ex ea nascitur odium, secundum illud : *Obsequium amicos, veritas odium parit*; obsequium tamen illud multo molestius est, quod peccatis indulgens, præcipitem amicum fieri sinit. Maxime autem culpandus est amicus, et hinc præcipue objurgandus, si veritatem aspernatur, et obsequiis atque blanditiis in crimen impellitur. Non quod debeamus amicis dulciter obsequi et plerumque blandiri; sed in omnibus servanda moderatio est, ut monitio acerbitate, et objurgatio contumelia careat. In obsequiis vero vel blanditiis, suavis quædam et honesta affabilitas adsit; assentatio vero vitiorum adjutrix procul amoveatur; quæ non solum amico, sed nec libero quidem digna est. Cujus aures veritati clausæ sunt, ut ab amico verum audire non possit, hujus salus desperanda est. Quocirca, sicut ait Ambrosius, si quid vitii in amico deprehenderit, corripere occulte; si te non audierit, corripere palam. Sunt enim bonæ correctiones, et plerumque meliores, quam tacita amicitia. Etsi lædi se putet amicus, tu tamen corripere. Etsi amaritudo correptionis animum ejus vulneret, tu tamen corripere. Tolerabiliora enim sunt amici vulnera, quam adulantium oscula. Errantem igitur amicum corripere. Super omnia tamen cavenda est in correptione ira et amaritudo mentis : ne non tam videatur amicum velle corrigere, quam suo stomacho

alias : *Prophetæ prophetabant mendacium, et sacerdotes applaudebant manu, et populus meus dilexit talia* (Jer. v). Hoc vitium ubique detestandum est, semper et ubique cavendum. Porro dissimulatio dispensatoria quædam est, vel pœnæ vel correptionis dilatio, sine consensu interiori, pro loco, pro tempore, pro persona. Neque enim si quis amicus constitutus in plebe deliquerit, subito et palam objurgandus est; sed dissimulandum pro loco, imo et quantum salva veritate fieri potest, excusandum quod fecit, et ad debitam correptionem expectandum familiare secretum. Sic eo tempore, quo animus intentus pluribus, minus est ad ea quæ dicenda sunt idoneus, vel, aliis supervenientibus causis, paululum commotior sensus ei fuerit aliquantum perturbatus, dissimulatione opus est, donec interiori tumultu sedato, corripientem aure pacatiore sustineat. David rex, cum præventus concupiscentia homicidium adulterio copulasset, correpturus eum propheta Nathan (*II Reg. xi*), regiæ deferens majestati, non subito, nec mente turbata tantæ personæ crimen impedit, sed congrua dissimulatione præmissa, prudenter ipsius regis, contra se ipsum, sententiam extorsit. GALTERUS. Mihi perplacet ista distinctio. Sed scire velim, si amicopotentior fuerit, possitque ad honores vel quaslibet dignitates, quos voluerit promovere; utrum debeat eos quos diligit, et a quibus diligitur, cæteris in tali promotione præferre, et inter ipsos, quos amplius diligit anteferre?

ALFREDUS. Et in hac parte quomodo colenda sit amicitia, operæ pretium est indagare. Sunt enim nonnulli, qui se putent non amari, quia non possunt promoveri; seque contemni causentur, si non curis et officiis implicentur. Unde non parvas discordias inter eos, qui putantur amici, ortas novimus, ita ut indignationem divortium sequeretur, divortium maledicta. Itaque in dignitatibus vel officiis, maxime ecclesiasticis, magna cautio adhibenda est: nec attendendum quid possis præstare, sed quid ille, cui præstas, poterit sustinere. Plures quippe sunt diligendi, qui tamen non sunt promovendi; et multos laudabiliter et dulciter amplectimur, quos non sine gravi nostro peccato, et illorum summo periculo, curis et negotiis implicaremus. Quocirca semper in his ratio sequenda est, non affectus; nec his imponendus est honos vel onus istud, quos habemus amicitiores, sed quos ad ea sustinenda credimus aptiores. Ubi tamen virtutis invenitur æqualitas, non multum improbo, si aliquantisper affectus suas inserit partes. Nec quisquam se idcirco dicat contemptum, quia non promovitur; cum Dominus Jesus Petrum Joanni in hac parte prætulit, nec ideo subtraxerit Joanni affectum, quia Petro dederat principatum. Petro commendavit Ecclesiam suam, Joanni dulcissimam matrem suam (*Joan. xxi*). Petro dedit claves regni sui, Joanni reservavit arcana pectoris sui. Petrus ergo sublimior, Joannes securior. Petrus licet in

A potestate constitutus, dicente Jesu : *Unus ex vobis tradet me* (*Joan. xiii*), cum cæteris timet et trepidat; Joannes ex sinus sui participatione factus audacior, innuente Petro, quisnam ille esset, interrogat. Petrus ergo exponit actioni, Joannes reservatur affectui; quia *Sic*, inquit, *eum solo manere; donec veniam* (*Joan. xxi*). Exemplum enim dedit nobis, ut et nos ita faciamus. Præstemus amico quidquid amoris est, quidquid gratiæ, quidquid dulcedinis, quidquid charitatis: fuitiles honores et onera illis, quos præscripserit ratio, imponamus, scientes quia nunquam vere diligit amicum, cui amicus ipse non sufficit, nisi hæc vilia et contemptibilia adjecerit. Cavendum autem magnopere est, ne tenerior affectus majores utilitates impediatur: dum eos, quos ampliori charitate complectimur, ubi magna spes fructus uberioris elucet, nec absentare volumus, nec onerare. Hæc est enim amicitia ordinata, ut ratio regat affectum, nec tam quid illorum suavitas, quam quid multorum petat utilitas, attendamus. Recordor nunc duorum amicorum, qui licet exempti præsentibus, mihi tamen vivunt, semperque vivant; quorum primum in initiis meæ conversionis, quadam mihi morum similitudine, et studiorum parilitate comparaveram, cum adhuc essem adolescens; alterum ab ipso fere pueritiæ suæ tempore a me electum, et multifarie multisque modis probatum, cum jam ætas mihi variaret capillos, in summam amicitiam assumpsi. Et illum quidem nullo adhuc curæ pastoralis onere pressus, nulla rerum temporalium sollicitudine distentus, claustralium deliciarum, et spiritualium dulcedinum, quibus tunc initiabar, socium consortemque delegeram: nihil exigens, nihil præstans, præter affectum, et ipsius affectus suave quoddam, prout charitas dictabat, judicium. Istum jam juvenem in meæ sollicitudinis partem ascitum, in his sudoribus meis habui coadjutorem. Inter utramque hanc amicitiam, memoria præeunte discernens, video priorem inniti magis affectui, alteram rationi; quamvis nec illi affectus defuerit, nec illam ratio deseruerit. Denique prior in ipsis amicitia nostræ principiis ereptus mihi, eligi potuit, sicut præscriptissimus, non probari: alter a puero usque ad mediam ætatem dimissus mihi, et a me dilectus, per omnes amicitia gradus, quosque talium potuit imperfectio, mecum ascendit. Et primum quidem virtutum ejus contemplatio illi meum inclinavit affectum; quem ego olim ab Australibus partibus in Aquilonarem hanc solitudinem duxi, ego regularibus disciplinis primus institui. Extunc ipse victor corporis, laboris etiam et inediae patiens, plurimis exemplo fuit, admirationi multis, mihi gloriæ et delectationi. Ex jam tunc eum in amicitia principiis nutriendum putavi: utpote quem onerosum nulli, sed omnibus gratum intuebar. Ingrediebatur et egrediebatur pergens ad imperium seniorum, humilis, mansuetus, gravis moribus, sermone rarus, indignationis nescius, mur-

muris, et rancoris, et detractiois ignarus : incedebat quasi surdus non audiens, et sicut mutus non aperiens os suum. *Ut jumentum factus est (Psal. xxxviii)*, sequens obedientiæ frenum, et jugum disciplinæ regularis mente et corpore infatigabiliter portans. Ingressus aliquando adhuc puer cellam infirmorum, correptus est a sancto Patre et prædecessore meo, quod tam cito puer se quieti inertitiæque dedisset ; sic erubuit, ut mox egressus tam ferventer corporalibus se subderet exercitiis, ut multis annis, nec cum gravi ægritudine urgeretur, aliquid sibi de consueto rigore laxaverit. Hæc eum mihi invisceraverant miris modis, et ita in animum induxerant meum, ut mihi eum de inferiori socium, de socio amicum, de amico amicissimum facerem. Videns enim eum in quosdam canus virtutis et gratiæ profecisse, fratrum usus consilio, onus ei subprioratus imposui. Quod quidem invitus, sed quia obedientiæ se devoberat, modeste suscepit. Egit tamen mecum secreto, ut dimitteretur, prætendens ætatem, prætendens inscientiam, prætendens amicitiam, qua jam initiabamur : ne forte hac occasione vel minus diligeret, vel diligeretur minus. Sed his nihil proficiens, cœpit libera voce quidquid timebat utrisque, quidquid sibi in me minus placebat, humiliter et modeste proferre in medium : sperans, ut postea confessus est, hac me quasi præsumptione offensum, ad id posse, quod petebat, facilius inclinari. Sed hæc ejus mentis vocisquo libertas, amicitia nostræ cumulum addidit ; quia volebam eum amicum habere non minimum. Cernens tunc ille me gratum habere, quod dixerat, respondisse humiliter ad singula, satis dedisse de omnibus, se non modo nihil offensionis, sed insuper copiosiorum fructum percipisse ; cœpit me et ipse arctius solito diligere, habenas laxare affectui, et meo se pectori totum infundere. Ita et mihi ejus libertas, et mea sibi probata patientia est. Ego quoque vicem rependens amico, accepta occasione durius objurgandum putavi, nec quibusdam quasi conviciis parcens, eum libertati meæ nec impatientem reperi, nec ingratum. Cœpi deinde consiliorum meorum ei revelare secreta, et fidelis inventus est. Ita inter nos amor crevit, concaluit affectus, charitas roborabatur, donec ad id ventum est, ut esset nobis cor unum et anima una, idem velle et idem nolle, essetque hic amor timoris vacuus, offensionis nescius, suspicione carens, adulationem exhorrens. Nihil inter nos simulatum, fucatum nihil, nihil inhoneste blandum, nihil indecenter durum, circuitus nullus, nullus angulus, sed omnia nuda et aperta ; qui meum pectus quodammodo suum putarem, et ejus meum, ipseque similiter. Ita in amicitia recta linea gradientibus, nullius correptio indignationem, nullius consensus culpam pariebat. Unde se amicum in omnibus probans, meæ paci, meæ quantum poterat prospiciebat quieti. Ipse se periculis objiciebat, scandalis emergentibus obviabat.

A Volebam ei aliquando aliquid de his temporalibus, quia jam infirmabatur, præbere solatium ; sed ille prohibebat, cavendum dicens ne amor voster secundum hanc carnis consolationem metiretur ; ne id magis carnali affectui meo, quam ejus necessitati ascriberetur, et sic mea auctoritas minueretur. Erat igitur quasi manus mea, quasi oculus meus, baculus senectutis meæ. Ipse spiritus mei reclinatorium, dolorum meorum dulce solatium ; cujus amoris sinus excipiebat laboribus fatigatum, cujus consilium recreabat tristitia vel mœrore demersum. Ipse commotum pacificabat, ipse leniebat iratum. Quidquid minus lætum emergebat, referebam ad eum ; ut, quod solus non poteram, junctis humeris facilius sustinerem. Quid ergo ? Nonne quædam beatitudinis portio fuit sic amare, et sic amari ; sic juvare et sic juvari ; et sic ex fraternæ charitatis dulcedine in illum sublimiorem dilectionis divini splendorem altius evolare, et in scala charitatis nunc ad Christi ipsius complexum conscendere ; nunc ad amorem proximi ibi suaviter repauesandum descendere ? In hac igitur amicitia nostra, quam exempli gratia inseruimus, si quid cœgnitis imitandum, ad vestrum id retorquete profectum. Sed ut tandem collationem hanc nostram vel sole ruente claudamus, ab amore profectam amicitiam non dubitatis. Qui vero semetipsum non amat, alium amare qui potest ? Et cum ex similitudine amoris, quo ipse sibi charus est, amorem proximi debeat ordinare ; se autem non diligit, qui turpe aliquid vel inhonestum, vel a se exigit, vel sibi imperat. Primum igitur est, ut semetipsum quisque castificet, nihil sibi indulgens, quod indecens sit ; nihil sibi subtrahens, quod utile sit. Sic vero se ipsum diligens, diligit et proximum, eandem regulam sequens. Sed quia hic amor multos colligit, ex ipsis eligat, quem ad amicitia secreta lege familiari admittat, in quem suum copiose infundat affectum : denudans pectus suum usque ad inspectionem viscerum et medullarum, cogitationum et intentionum cordis. Eligatur autem non secundum affectionis lasciviam, sed secundum rationis perspicaciam ; similitudine morum, et contemplatione virtutum. Deinde sic se impendat amico, ut levitas omnis absit, jucunditas adsit ; nec ordinata desint benevolentia et charitatis officia, vel obsequia. Jam exinde probetur fides ejus, probetur honestas, probetur patientia. Accedat paulatim consiliorum communio, assiduitas parilium studiorum, et quædam conformatio vultuum. Sic enim conformari sibi debent amici, ut statim cum alter alterum viderit, etiam similitudo vultus unius in alterum transfundatur ; sive fuerit dejectus tristitia, sive jucunditate serenus. Ita electus atque probatus, cum certum tibi fuerit, nihil eum velle, quod dedecet vel petere ab amico, vel præstare rogatum : constituitque tibi amicitiam eum putare virtutem, non quæstum ; adulationem fugere, detestari assentationem : inventusque fuerit liber cum discretione,

pations in correptione, firmus et stabilis in dilectione : tunc illa spiritalis sentitur dulcedo ; quam bonum scilicet, et quam jucundum, habitare fratres in unum (*Psal. cxxxii*). Quam utile tunc dolere pro invicem, laborare pro invicem, cum unusquisque pro altero semetipsum negligere dulce habet, alterius voluntatem suam præferre, illius necessitati magis quam sui ipsius occurrere, adversis semet opponere et exponere. Interea quam dulces habent conferre invicem, sua studia mutuo patefacere, simul examinare omnia, et de omnibus in unam convenire sententiam ! Accedit et pro invicem oratio, quæ in amici memoria tanto efficacius, quanto affectuosius ad Deum emittitur, profluentibus lacrymis, quas vel timor excutit, vel affectus elicit, vel dolor educit. Ita pro amico orans Christum, et pro amico volens exaudiri a Christo, ipsum diligenter et desideranter intendit : cum subito et

A insensibiliter aliquando affectus transiens in affectum, et quasi e vicino ipsius Christi tangens dulcedinem, incipit gustare quam dulcis est, et sentire quam suavis est. Ita a sancto illo amore, quo amplectitur amicum, ad illum conscendens, quo amplectitur Christum, spiritualem amicitiae fructum pleno lætus ore carpet, plenitudinem omnium exspectans in futurum : quando timore sublato quo nunc pro invicem metuimus et solliciti sumus, omni adversitate depulsa, quam oportet nunc ut pro invicem sustineamus, mortis insuper aculeo cum ipsa morte destructo, cujus nos punitionibus plerumque fatigati, necesse est, ut pro invicem doleamus, securitate concepta in summi illius boni æternitate gaudebimus ; cum hæc amicitia, ad quam his paucos admittimus, transfundetur in omnes, et ab omnibus refundetur in Deum, cum Deus fuerit omnia in omnibus (*I Cor. xv*).

BEATI AELREDI

ABBATIS RIEVALLIS

TRACTATUS DE JESU PUERO DUODENNI.

(Exstat inter Opera S. Bernardi editionis Mabillonianæ. Vide *Patrologiæ* tom. CLXXXIV, col. 849.)

BEATI AELREDI

ABBATIS RIEVALLIS

REGULA SIVE INSTITUTIO INCLUSARUM.

(Exstat in Appendice ad tomum I Operum S. Augustini, cum titulo : *De vita eremitica ad sororem liber*. Vide *Patrologiæ* tom. XXXII, col. 1451.)

BEATI AELREDI

RIEVALLIS ABBATIS

OPERUM PARS SECUNDA. — HISTORICA

DE BELLO STANDARDII

TEMPORE STEPHANI REGIS.

(*TWISDEN* et *SELDEN Rerum Anglic. Script. X*, Londini, 1653, fol., tom. I, p. 337.)

Incipit descriptio viri venerabilis Ethelredi abbatis Rievallensis, de bello inter regem Scotiæ et barones Angliæ apud Standardum, juxta Alvertonam.

Anno Dominicæ Incarnationis 1138 rege Stephano C numerabilem coegit exercitum, non solum eos qui circa partes australes occupato, rex Scottorum in- ejus subjacebant imperio, sed et de insularibus et